

SUKUPUOLI JA IDEOLOGIA

Toni Salmivuori

Pro gradu -tutkielma

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Filosofia

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

SALMIVUORI, TONI: Sukupuoli ja ideologia

Pro-gradu -tutkielma, 56 s.

Filosofia, Toukokuu 2026

Tiivistelmä:

Tämän tutkimuksen lähtökohta noudattaa biologian, evoluutiopsykologian ja psykoanalyysin perinteistä erottelua sukupuolen (sex) ja sosiaalisesti rakentuneen sukupuolen (gender) välillä. Sukupuoli määritellään biologiseksi ilmiöksi, joka määräytyy yksilön sukusolujen koon perusteella, kun taas sukupuoli-identiteetti ja -kokemus ovat yksilöllisiä ja kulttuurisesti muotoutuneita, vaikkakaan eivät täysin riippumattomia biologiasta. Tutkimuksessa sukupuoli erotetaan seksuaalisuudesta, joka nähdään monimuotoisena, ja tarkastellaan yksilöllistä sukupuolikokemusta, johon Freudin termi libidopohjainen persoonallisuustyyppi antaa viitteitä. Tämä ei tarkoita uusien sukupuolten luomista, vaan korostaa kunkin henkilön yksilöllistä tapaa kokea oma sukupuolensa ja seksuaalisuutensa. Tutkimus huomioi myös kehityspsykologisen näkökulman ja perhedynamiikan merkityksen, sillä varhaiset vuorovaikutussuhteet ja perhesuhteet vaikuttavat yksilön sukupuoli-identiteetin ja kokemusten muotoutumiseen. Tutkimuksen tavoitteena on selkiyttää sukupuolen käsitettä biologisesta näkökulmasta ja tarkastella sen suhdetta identiteettiin, kokemukseen ja sosiaaliseen rakentumiseen. Lisäksi tutkimus tarjoaa perustan ymmärtää, miten biologiset, psykologiset ja kulttuuriset tekijät yhdessä muokkaavat sukupuolen kokemusta ja siihen liittyviä ilmentymiä yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Asiasanat: autismin kirjo, biologinen sukupuoli, evoluutiopsykologia, feminismi, kehityspsykologia, objektisuhde, psykoanalyysi, sosiaalinen sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolidysforia

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	1
2. BIOLOGINEN SUKUPUOLI.....	5
2.1. Perheen evoluutio.....	10
2.2. Apinoista ja ihmisistä.....	14
2.3. Margaret Mead paratiisisaarella.....	18
3. PSYKODYNAAMINEN KEHITYSPSYKOLOGIA.....	22
3.1. Normaalin autismin vaihe.....	23
3.2. Symbioosi.....	28
3.3. Transitionaaliobjekti.....	31
3.4. True self – False self.....	32
3.5. Polymorfinen perversio.....	34
3.6. Päiväkotien sukupuolikasvatuksesta.....	37
4. SUKUPUOLI JA IDEOLOGIA.....	39
4.1. Sosiaalinen sukupuoli.....	43
4.2. Hankala sukupuoli.....	44
4.3. Koettu sukupuoli.....	45
4.4. Sukupuolidysforia.....	47
4.5. Sukupuolidystopia.....	49
5. LOPUKSI.....	50

LÄHTEET

1. JOHDANTO

Biologisen, yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen tutkimustyön tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, mitä *on* olemassa. Perinteisen luonnontieteellisen ajattelun mukaan sukupuoli on biologinen fakta, joka ei muutu puhumalla. Jos ihminen on biologisesti mies, hän pysyy miehenä riippumatta siitä, miten hän itsensä kokee tai esittää. Tällainen näkökulma pitää puhetta ja kokemusta toissijaisina biologiseen todellisuuteen nähden.

Aina on ollut niin, että suuri osa ihmisistä ei välitä tieteellisestä faktatiedosta, vaan arvot määrittävät sitä, miten jokainen faktatietoa käsittelee. Nykyaikana tunteet, arvot, identiteetti ja se, miten asioista puhutaan (diskurssit) ovat usein tärkeämpiä kuin faktatieto. Kun tosiasioita pyritään muuttamaan omien tunteiden, arvojen ja identiteetin mukaiseksi, on kyse ideologiasta. Ideologiat ovat sosiaalisesti jaettu tapoja tulkita asioita. Ideologiat ovat sopimuksenvaraisia, kun taas tosiasiat ovat riippumattomia ihmisten välisistä sopimuksista. On politisoituneita tiedemiehiä, jotka ovat valjastaneet tieteentekonsa poliittiseksi agendaksi ja ideologian julistamiseksi, mutta oikea tiede on empiiristä tutkimusta ja tutkii sitä, mikä on, miksi se on ja miten voi olettaa asioiden kehittyvän. Tällainen tieto on neutraalia eikä siis normatiivista. Tutkielmani kysyy, onko tosiasioilla enää sijaa arvojen kyllästävässä maailmassa.

Tämän tutkimuksen lähtökohta noudattaa biologian ja psykoanalyysin perinteistä erottelua sukupuolen (sex) ja sosiaalisesti rakentuneen sukupuolen (gender) välillä. Sukupuoli ymmärretään biologisena, kun taas sukupuoli-identiteetti ja -kokemus ovat yksilöllisiä ja kulttuurisesti muotoutuneita, vaikkakin ne eivät ole täysin riippumattomia biologiasta. Tutkimuksessa sukupuoli erotetaan seksuaalisuudesta, joka nähdään monimuotoisena, kun taas sukupuolia tarkastellaan kahden kategorian kautta. Lisäksi tutkimuksessa huomioidaan yksilöllinen sukupuolikokemus, johon Freudin termi *libidopohjainen persoonallisuustyyppi* antaa viitteitä. Tämä ei tarkoita uusien sukupuolten luomista, vaan kunkin henkilön yksilöllistä tapaa kokea oma sukupuolensa ja seksuaalisuutensa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selkiyttää sukupuolen käsitettä ja tarkastella sitä biologisesta näkökulmasta: sukupuoli määräytyy lopulta yksilön sulusolujen koon perusteella, vaikka yksilön kokemus ja sosiaalinen rakentuminen voivat muokata sukupuoli-identiteettiä ja siihen liittyviä ilmentymiä. Tässä tutkielmassa selvitetään, mistä biologisesta näkökulmasta tarkasteltuna virheellinen käsitys sukupuolten moninaisuudesta johtuu.

Oppi sukupuolen vaihdettavuudesta (transideologia) on osa laajempaa sukupuoliaatetta eli sukupuoli-ideologiaa. Tähän asti yhteiskunta on rakentunut biologisen sukupuolen ympärille. Nyt koko sukupuoli-käsitys muutetaan ja koetun sukupuolen käsitteestä on tarkoitus tehdä organisoiva periaate koko yhteiskuntajärjestykselle ja yhteiskunnan instituutioille. (Puolimatka 2019, 11.) Esimerkiksi gender-ideologi Judith Butlerin mukaan myös biologinen sukupuoli on sosiaalisesti konstruoitu. ”Biologeille sukupuolten moninaisuus on empiirinen tosiasia.” (Suomen lapsiasiainvaltuutettu Elina Pekkarinen X-tiillään ja Iltalehdessä 5.2.2025.) Naisasialiitto Unioni tiedotti Twitterissä 3. joulukuuta 2021 näin: ”Esimerkiksi sukupuoli ei määriy kehon perusteella. Jo pientenkin lasten kanssa voi puhua siitä, että joillain tytöillä on pippeli tai pojilla pimppi. Anna hyvää esimerkkiä puhumalla omasta ja muiden kehoista aina kauniisti lapsille.”

Englantia puhuvissa maissa sukupuolen käsite oli suhteellisen pitkään 1900-luvulle ongelmaton eikä biologisen sukupuolen (*sex*) ja sosiaalisen sukupuolen (*gender*) erottelu näyttänyt edellyttävän perusteluita. Sukupuoli oli muuttumaton luonnollinen tosiasia. Naispuolinen (*female*) erotettiin feminiinisestä (*feminine*), miespuolinen (*male*) maskuliinisesta (*masculine*) ja biologinen sukupuoli sosiaalisesta sukupuolesta. Alkujaan gender tarkoitti sukupuolen (*sex*) sosiaalista merkitystä (sukupuoliroolit ja -normit). Gender muodostui sosiaalisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen rakentumisen kautta. Feministeille sex ilmaisi, *miksi* naisia sorretaan ja käsitettä gender käytettiin paljastamaan *kuinka* naisia sorretaan (Joyce 2022, 2). (Salomäki 2011, 222.)

Gender-ideologian välittömät juuret ovat 1960-1970-lukujen niin sanotun toisen aallon feminismin radikaalijattelussa sekä Johns Hopkins -yliopistossa vuodesta 1951 vaikuttaneen lääketieteellisen psykologian professorin ja sukukupuolenvaihto-operaatioihin ja transgenderismiin erikoistuneen John Moneyn (1921-2006) ajattelussa (Ahvio 2013, 135). Käsite sukupuolirooli (engl. *gender role*) oli Moneyn tekosia, sosiaalisen sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin (engl. *gender-identity*) käsitteet ovat peräisin transsukupuolisuutta tutkineelta psykiatrilta Robert Stollerilta.

Biologisesta sukupuolesta erillisen gender-käsitteensä avulla Stoller pyrki selittämään, miksi tietyt ihmiset tunsivat syntyneensä väärään kehoon. 1960- ja 1970-luvun keskeiset feministiteoreetikot omaksuivat Stollerin määrittelyn biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta lähes sellaisenaan. (Salomäki 2011, 229.) Käsiteparin sekaannuksista on sittemmin seurannut erinäisiä asioita.

Vuonna 2018 Shelah Poyer, vancouverilainen kauneudenhoitaja, alkoi tienaamaan lisäansioita ottamalla asiakkaita kotiinsa. Turvallisuussyistä hän hyväksyi asiakkaakseen vain naisia, eikä monia hänen palveluistaan, kuten brasilialaista vahausta, voitu suorittaa miehille. Sitten hän sai Facebook-viestin Jonathan Yanivilta, joka oli nimeltään ja profiilikuvaltaan mies. Poyer vastasi: Ei miehille,

sorry! ”Olen nainen”, Yaniv vastasi. (Joyce 2022, 149.) Poyer ei halunnut vieraita miehiä kotiinsa riisuuntumaan ja vaatimaan, että hän käsittelisi heidän sukuelimiään. Heidän identiteettinsä oli tässä sivuseikka. Turvallisuus tuli ensin, kaikki muu oli vastoin naisten oikeuksia. ”Minun pitäisi itse saada päättää, kuka on kodissani ja pienen tyttäreni ympärillä”, hän sanoi. ”Jos on joku, joka näyttää mieheltä ja sanoo, ’itse asiassa olen nainen’ en noin vain päästä tällaista ihmistä kotiini.” (Joyce 2022, 150.)

Esimerkki havainnollistaa, että itsemääritelty *koettu sukupuoli* (engl. *gender self-identification*) ei edellytä äärimmäisiä lääketieteellisiä ja kirurgisia operaatioita, joiden jäljiltä olisi lähes mahdotonta erottaa henkilöä vastakkaisesta sukupuolestaan. Koetun sukupuolen ei tarvitse myöskään olla pysyvä. Se voi olla myös *liukuva* (engl. *gender-fluid*). Yhdysvalloissa joissakin osavaltioissa luennoitsijaa on ohjeistettu kysymään opiskelijoilta luennon alussa, mitä sukupuolta nämä ovat. Kysymys on toistettava luennon puolesta välissä, koska sukupuoli on tällä välin saattanut vaihtua toiseksi. Suomessa *juridinen sukupuoli* perustuu koettuun sukupuoleen ja se voidaan vaihtaa vuoden väliajoin, jos siltä tuntuu. Miehenä ja naisena olemisella on aina ollut oikeudelliset merkityksensä. Mutta lait eivät ole määritelleet sukupuolia. Se ei ole vaikuttanut tarpeelliselta: miehet ja naiset on voitu erottaa silmämääräisesti. Nykyään miehenä ja naisena oleminen tarkoittaa - ainakin osaksi - että omistaa paperin, jossa sukupuoli todetaan. (Joyce 2022, 28-29.)

Evoluutiobiologian ja evoluutiopsykologian dosentti Markus Rantalan opetuksesta tehtiin taannoin kantelu Turun yliopiston johdolle, koska opiskelijat kokivat evoluutiopsykologian esitystavan heteronormatiiviseksi ja tasa-arvon vastaiseksi. Rantalan mukaan evoluutiopsykologia kuitenkin korostaa sukupuolten luonnollista tasa-arvoa: miehet ja naiset ovat biologisesti toisiaan täydentäviä, ja epätasa-arvo on kulttuurinen, ei biologinen ilmiö. Hän kokee alan herättämän vastustuksen merkinä siitä, että tutkimus osuu oikeaan – ”totuus usein satuttaa”. Rantala on saanut uhkauksia ja häirintää, mutta muistuttaa, että biologisia tosiasioita ei voi hiljentää painostuksella. Biologiassa ei oteta normatiivista kantaa, vaan tarkastellaan ilmiöiden tyypillisyyttä, ei luonnollisuutta tai epäluonnollisuutta. (Komonen 2020, 47; Yle 2.4.2015.)

Nykytieteessä vältetään arvottavia termejä, kuten "poikkeavuus" tai "vääristymä", ja puhutaan mieluummin "tyypillisistä", "epätyypillisistä" tai "varianteista" ilmiöistä. Biologiset selitykset psyykkisille ja käyttäytymiseen liittyville ilmiöille voivat näyttäytyä vapauttavina, koska niihin ei liity moraalista syyllistämistä – niille ei voi mitään. Biologia pyrkii usein ohittamaan psykologiset motiivit ja tulkitsee ilmiöitä esimerkiksi geneettisten tai neurofysiologisten tekijöiden kautta. Kun jokin määritellään synnynnäiseksi, lisätutkimuksia ei tarvita.

Perversio on termi, josta on tullut vanhanaikainen, sillä siinä on nykytieteelle vieraan vapaan tahdon mukanaan tuoman moraalien maku. Silti Robert Stoller uskoo, että perversioita on olemassa.

Perversio syntyy henkilön sukupuoli-identiteettiä koskevasta uhasta ja toimii psykologisen ratkaisuna traumaan. Perversiot sisältävät indikaatioita henkilön libidinaalisen kehityksen historiasta, erityisesti perheen dynamiikasta. Tämä on psykoanalyttikkojen erityisalaa.

Psykoanalyysin vanhat käsitykset, kuten skitsofrenogeeninen äiti tai autismin syynä tunnekylmä jääkaappiäiti eivät ole tätä päivää, ja psykoanalyysi on kadonnut tieteen valtavirrasta 1960-luvulla.

Nykykäsityksen mukaan autismi on neurobiologinen kehityshäiriö, jonka syy on tuntematon.

Autismin esiintyvyys on kasvanut merkittävästi 1960-luvulta, mutta selityksiä ilmiölle etsitään yhä – nykyään esimerkiksi suolistomikrobien poikkeavuuksista. Parannuskeinoksi esitetään

ulosteensiirtoa. Skitsofreniaa pidetään pitkälti perinnöllisenä, mutta tunnistetut geenivariantit selittävät vain pienen osan (noin 3,4 %) sen vaihtelusta, ja alttiusgeenejä on lähes jokaisella. Erään

nykyisen käsityksen mukaan skitsofrenian syynä olisi kissojen levittämä toksoplasmoosi, sillä

”ainoastaan niillä skitsofreenikoilla, joilla oli toksoplasmoosi, todettiin *skitsofrenialle tyypillisiä*

aivomuutoksia” (Horacek et al. 2012; Rantala, henkilökohtainen tiedonanto 27.3.2019; *kursivointi lisätty*). Skitsofreniaa sairastavien vanhempien adoptoitaviksi annettujen lasten pienempi

sairastumisriski viittaa kuitenkin tuntemattomiin ympäristötekijöihin: ”On olemassa

ympäristötekijöitä, joita ei vielä tunneta” (Rantala, henkilökohtainen tiedonanto 29.3.2019).

Vaikka nämä selitykset ovat tieteellisiä ja poliittisesti korrekkeja, ne voivat vaikuttaa ontoilta,

keinotekoisilta ja psykologista näkökulmaa sivuuttavilta. Kriitikot puhuvat ”biologismista”, jossa

biologista tietoa venytetään ideologisesti pidemmälle kuin mihin todisteet riittäisivät. Merkittävä

osa sukupuolenvaihdokseen hakeutuvista nuorista on autismin kirjolla, erityisesti tyttöjä, mutta

syötä ilmiöön ei tunneta. Autismien geeniä ei ole löytynyt eikä autismia voida todeta

sikiöseulonnoissa. Autismien mysteeri on yksi keskeisistä tutkielmani teemoista.

Ajatus siitä, että ihminen on eläin, ei ole uusi (jo Aristoteles määritteli ihmisen rationaaliseksi

eläimeksi). Perinteisesti on kuitenkin ajateltu, että ihmisellä on ominaisuuksia tai kykyjä, jotka

jossain mielessä nostavat hänet biologisen luontonsa yläpuolelle. Ihmisellä on esimerkiksi kyky järkeillä ja tehdä tietoisia valintoja. Tämä on täysin johdonmukainen ajattelutapa, sillä siitä, että

ihminen on biologinen olento, ei seuraa, että kaikki hänen ominaisuutensa olisivat pelkistettävissä

biologiaan. Valaiseva analogia voisi olla kolikko: se on fyysikaalinen objekti, mutta sillä voidaan

katsoa olevan ominaisuus – taloudellinen arvo – jota ei voi suoraan palauttaa sen fyysikaalisiin

ominaisuuksiin. Tämä näkökulma muodostaa keskeisen yhteisen tarkastelukohdan filosofiassa,

evoluutiopsykologiassa ja psykoanalyysissä: miten ihminen erottuu muista eläimistä erityisten kognitiivisten kykyjensä vuoksi. Se myös haastaa kysymään, mikä lopulta tekee ihmismielestä ainutlaatuisen.

2. BIOLOGINEN SUKUPUOLI

Tässä luvussa biologista sukupuolta tarkastellaan ensisijaisesti luonnontieteellisenä käsitteenä, sellaisena kuin se määritellään evoluutiobiologiassa ja lisääntymisbiologiassa. Tarkoituksena on jäsentää sitä, millä perusteilla biologinen sukupuoli ymmärretään tieteellisessä viitekehyksessä kaksijakoiseksi kategoriaksi ja miksi biologit suhtautuvat kriittisesti pyrkimykseen laajentaa tai muuttaa tätä määritelmää ideologisista tai sosiaalisista lähtökohdista käsin. Samalla luku havainnollistaa, kuinka biologisen ja sosiaalisen sukupuolen käsitteet sekoittuvat nykykeskustelussa usein toisiinsa, mikä vaikeuttaa sekä tieteellistä että yhteiskunnallista keskustelua aiheesta.

Postmodernismin myötä on tapahtunut merkittävä muutos siinä, miten sukupuolta ymmärretään. Postmodernissa ajattelussa ei uskota, että on olemassa objektiivinen biologinen sukupuoli, josta meillä on tietoa. Sen sijaan se tapa, jolla asioista puhutaan, määrittelee, mitä asiat oikeasti ovat. Jos mies alkaa puhua itsestään naisena, se tekee hänestä naisen. Perinteisen luonnontieteellisen ajattelun mukaan tämä on järjetöntä. Puhe ei muuta biologiaa, biologia on puheen tavoittamattomissa. Mutta käsitteellä sukupuoli ei olekaan enää sama sisältö kuin ennen. Kyseessä ei ole enää biologinen sukupuoli, josta puhutaan, vaan subjektiivinen kokemus, ja muiden ihmisten oletetaan muuttavan käyttäytymistään tämän subjektiiviseen kokemukseen perustuvan todistustiedon (engl. *testimonial knowledge*) mukaisesti ja alkavan kohtelevan naiseksi itsensä tuntevaa miestä naisena, vaikka heidän havaintonsa todistaisivat jotain aivan muuta.

Sukupuolen yleistajuinen biologinen jäsennys voi omalta pieneltä osaltaan auttaa palauttamaan tieteen arvostusta kansan keskuudessa. Tiede ennustaa, että sukupuolikehityksen tulos on selkeästi joko mies tai nainen 99,98 % tapauksista. Evoluutiobiologi Colin Wright Kalifornian Santa Barbaran yliopistosta kirjoittaa: ”Kokonaan vailla todellisuuspohjaa on väite, jonka mukaan ihmisen sukupuolen luokittelulla ’ei ole mitään perustaa tieteessä’. Mikä tahansa menetelmä, joka pystyy ennustamaan 99,8 % tarkkuudella, lukeutuisi kaikkein tärkeimpiin elämän ilmiöitä tutkivien tieteiden joukossa.” (Wright 2018; lainattuna Puolimatka 2019, 46.)

Sukupuolia on kaksi (lähde: Turun yliopiston biologian laitos). Biologisesta lisääntymisnäkökulmasta sukupuolia on kaksi, koska seksuaalinen lisääntyminen edellyttää kahta erilaista sukusolua tuottavaa osapuolta. Biologiassa sukupuoli määritellään sukusolun koon

perusteella, eikä miltään eläinlajilta tunneta useampia kuin kahdenlaisia hedelmällisiä sukusoluja. Tilavuudeltaan pienempiä sukusoluja (siittiöitä) tuottavat yksilöt ovat koiraita ja suurempia (munasoluja) tuottavat naaraita. Määritelmä ei edellytä, että yksilö olisi lisääntymiskykyinen: Koiras on eri asia kuin hedelmällinen koiras, ja naaras eri asia kuin hedelmällinen naaras. Kaikki nisäkkäät ovat lähtökohtaisesti kehittyneet tuottamaan vain joko suuria tai pieniä sukusoluja, eikä ole kolmatta sukusolutyyppiä, eikä mitään, mikä olisi suurten ja pienten sukusolujen väliltä. Koska ei ole kolmatta sukusolujen tyyppiä, sukupuolia on vain kaksi.

Evoluutiobiologi Atte Komonen (2020, 47) pohtii, että väitteet (lisääntymis)biologisen sukupuolen moninaisuudesta kumpuavat osin siitä, että biologinen sukupuoli mielletään identtiseksi sukupuolikromosomien kanssa. Sukupuolta eivät kuitenkaan määritä kromosomien kirjainyhdistelmä, vaan sukusolujen koko, vaikka kirjainyhdistelmien perusteella lähes aina pystyykin tietämään yksilön tuottamien sukusolujen koon. Noin 98 prosentilla ihmisistä anatomisesti tyypilliset naiset ovat XX ja miehet XY. Näiden lisäksi ihmiseltä tunnetaan muitakin karyotyyppiä, kuten XO, XXY, XYY ja XXX (O viittaa puuttuvaan sukupuolikromosomiin). Jos sukupuoli määritellään vain ja ainoastaan karyotyypin perusteella, niin ihmisellä olisi ainakin kuusi sukupuolta.

Sukupuolen määräytymisessä oleellista on kuitenkin Y-kromosomi. Ilman Y-kromosomia, tai tarkemmin siinä olevia geenejä (esimerkiksi SRY-geeni), yksilö erilaistuu naaraaksi riippumatta X-kromosomien määrästä. Tällöin XX-, XO-, XXX-yksilöt ovat kaikki naisia ja XY-, XXY-, XYY-yksilöt kaikki miehiä. Sukupuolten määrä vähenisi kahteen. (Komonen 2020, 48.)

Intersukupuolisuus ei ole uusi sukupuoli vaan kehityspoikkeama (Ibid.). Esimerkiksi kehityshäiriö korvassa ei tarkoita uutta aistia.

“Intersukupuolinen” ja “transsukupuolinen” tarkoittavat täysin eri asioita. Jotkut intersukupuoliset eivät ole uroksia tai naaraita, mutta tällöin kyse ei ole kolmannesta sukupuolesta vaan siitä, että yksilöllä ei ole biologista sukupuolta. Useimmat transsukupuoliset eivät ole sukupuolisesti tulkinnanvaraisia lainkaan, vaan he pelkästään ”identifioituvat” johonkin muuhun kuin biologiseen sukupuoleensa. Transnaiset ovat yksiselitteisesti miehiä, joten mahdollisuus, että lääkäri olisi virheellisesti todennut heidän syntymäsuksupuolensa on nolla. (Wright 9.4.2023.)

Usein kuulee väitteen, että luonnossa on useita sukupuolia. Luonnon monimuotoisuutta hämmästellessä voi kuitenkin unohtua se tosiasia, että suurin osa kaikesta vaihtelusta (esimerkiksi anatomiassa) on lajien välisiä, ei niiden sisäisiä. Virukset eroavat bakteereista, kasvit sienistä ja hyttynen hirvestä. Lintuharrastajien piireissä ei puhuta 30 eri sukupuolesta tai lintujen

muunsukupuolisuudesta, vaikka sukupuoli onkin monilla lintulajeilla vaikea määrittää ulkonäön perusteella emmekä tiedä lintujen kokemusta omasta sukupuolestaan.

On olemassa jakaantumalla lisääntyviä eläimiä ja kaksineuvoisia (hermafroditteja), sukupuoltaan vaihtamaan kykeneviä eläimiä – sammakoita ja joitakin ötököitä. Kasvikunnassa kaksineuvoisuutta esiintyy vielä useammassa muodossa kuin eläimillä. On itse asiassa havaittu, että joillakin kasveilla, kuten orjanlaakerilla, on joissain yksilöissä koiraspuolisia heteitä ja joissain toisissa naaraspuolisia emejä. Kaksineuvoisuutta esiintyy laajalti kaloissa ja selkärangattomissa – kuten harjaetanoissa. Sukupuolen käsitettä ei biologiassa kuitenkaan sovelleta kaksineuvoisiin lajeihin. Sitten on olemassa suvullisesti lisääntyviä – nisäkkäät kuuluvat niihin ja ihminen on osa nisäkkäiden ketjua. Nisäkkäillä ei hermafroditismia esiinny paitsi epätyypillisenä kehityksenä (Komonen 2020, 49).

On ehdotettu, että sukupuoli tulisi nähdä *ryväskäsitteenä*. Ryväskäsite (klusteri-käsite) on käsite, jonka alaan kuuluvia olioita ei yhdistä tietyn yksiselitteisen ominaisuusjoukon omaaminen (välttämättömien ja riittävien ominaisuuksien joukko). Ryväskäsite koostuu erilaisista ehto-osista. Kun jokainen ehto täyttyy jollakin annetuista kriteereistä, täyttyvät käsitteen ehdot. Jos esimerkiksi sukupuoli ymmärretään ryväskäsitteenä, voidaan todeta, että yksilö kuuluu tiettyyn sukupuoleen, kun hän ilmentää tiettyä määrää tälle klusterille ominaisia piirteitä.

On olemassa ainakin kaksi ongelmaa pyrittäessä kasvattamaan intersukupuolisia lapsia 'kolmantena sukupuolena'. Miten päättäisimme, ketkä kuuluvat intersukupuolisiin – sukupuolten välissä olevaan (väitetysti) laajaan harmaaseen vyöhykkeeseen? Miten päättäisimme, mihin vedettäisiin raja, johon päättyy miehen kategoria ja alkaa intersukupuolisuuden kategoria, ja toisaalta: mihin lopettaa intersukupuolisuuden kategoria ja mistä aloittaa naisen kategoria?

Voimme myös kiristää miehen ja naisen kategorian kriteereitä ja huomata, että meistä kukaan ei tarkkaan ottaen täytä näitä ideaalin naisen tai miehen kriteerejä, sillä jos näin olisi, kaikki miehet olisivat keskenään identtisiä ja kaikki naiset olisivat keskenään identtisiä. Olemme kuitenkin kaikki toisistaan eroavia yksilöitä, ja geneettiset erot voidaan tunnistaa esimerkiksi DNA-testissä. Kun ryväskäsite viedään loogiseen loppuunsa, jokaisella ihmisellä on oma sukupuolensa – eikä se kuulosta hyvältä.

Biologiassa riittävät suppeat kriteerit käytännön toimintaan, eivätkä biologit ole kiinnostuneita ryväskäsitteistä. Käytännöllisyys, selkeys ja yksiselitteisyys on läsnä silloin, kun tehdään luonnontiedettä. Linnaeukselta 1700-luvulta peräisin oleva taksonominen kuvaus ihmisestä olisi suurin piirtein seuraavanlainen:

pääjakso: selkäjännteiset

alajakso: selkärankaiset

luokka: nisäkkäät

lahko: kädelliset

osalahko: apinat

yläheimo: ihmisapinat

heimo: isot ihmisapinat

suku: ihmiset (Homo)

laji: sapiens

Usein kuulee väitettävän, että biologialta puuttuu tarkka lajin määrittäminen. On kysytty, mihin vedetään lajin raja, kun vaikkapa leijona ja tiikeri kykenevät lisääntymään keskenään? Biologiassa lajin määrittäminen menee kuitenkin niin, että yksilöt, jotka lisääntyvät keskenään ja saavat *lisääntymiskykyisiä* jälkeläisiä, kuuluvat samaan lajiin. Tiikerin ja leijonan jälkeläiset ovat lisääntymiskyvyttömiä. Koska tiikeri elää Aasiassa ja leijona Afrikassa, niiden välillä on lisäksi huomattava *lisääntymisestä*, eivätkä ne risteydy luonnossa.

Perinteisesti sukupuolta on pidetty kaikkein muuttumattomimpana asiana. On kuitenkin huomautettu, että kategorisoimme maailmaa valitsemillamme tavoilla ja luokitteluja voidaan tehdä monilla erilaisilla hyväksyttävillä tavoilla ja olisi outoa, jos sukupuoli olisi tässä suhteessa poikkeus. Pitää kuitenkin ymmärtää, mikä ero on biologisella sukupuolella ja sosiaalisella sukupuolella, Markus Rantala (Turun yliopisto) toteaa Rami Kuramon ohjelmassa Biologinen sukupuoli – faktat ja myytit (23.1.2025). Biologinen sukupuoli on määriteltä, eikä sitä lähdetä muuttamaan. Tästä biologit eivät jousta, koska termin pitää olla sellainen, että se kattaa koko eliökunnan, Rantala sanoo. Mutta tämä ei voi loukata ketään, koska jos puhutaan miehestä ja naisesta, niin sehän ei ota kantaa siihen, puhutaanko biologisesta sukupuolesta vai sosiaalisesta sukupuolesta. Sitä ei ole määriteltä.

Suomen kielessä sanat *mies* ja *nainen* eivät suoraan erottele, puhutaanko biologisesta vai sosiaalisesta sukupuolesta. Rantalan mukaan esimerkiksi ilmaus, että joku "ei ole oikea mies" viittaa kulttuuriseen, ei biologiseen määritelmään. Hän kritisoi ilmaisuja kuten *miesoletettu* tai *naisoletettu* niiden epäselvyyden ja loukkaavuuden vuoksi: jos ihmisen sukupuoli ei ole ilmeinen, tällaiset termit voidaan kokea kyseenalaistamisena, Rantala sanoo.

Biologiassa pyritään löytämään lainalaisuuksia, jotka pätevät aina. Ollaan joko koiraita tai naaraita tai ei ole sukupuolta ollenkaan, välimuotoja ei ole. Biologinen sukupuoli kattaa niin muurahaiset,

ihmiset kuin sienetkin. Tästä syystä termin biologinen sukupuoli tulee tulla биологиasta. Poliitikka on tullut mukaan niin, että halutaan nähdä, että biologinen sukupuoli olisi jatkumo, mitä se biologiassa ei kyllä ole. Eikä biologisen sukupuolen termiä pidä lähteä muuttamaan, koska se tekisi muiden lajien tutkimisen ongelmalliseksi, jos sukupuoli määräytyisi jonkin muun kuin sukusolujen koon mukaan.

Yksi syy siihen, että biologisen sukupuolen käsite koetaan ongelmalliseksi on se, että sukupuoltaan vaihtanut nainen ei halua olla transmies, hän haluaa olla mies. Vaikka biologinen sukupuoli määriteltäisiin uudella tavalla, se ei poista sitä tosiasiaa, että siitä huolimatta on vain kahden kokoisia sukusoluja. Ja jos puhutaan ihmisistä, niin yksilöt tuottavat vain jommankumman sukupuolen sukusoluja. Ei ole olemassa välimuotoja. Se ei tietenkään sovi kaikkien ihmisten poliittiseen ajattelumaailmaan.

Rantala jatkaa, että biologian tutkimuksessa tarvitaan täsmällisiä ja yleispäteviä käsitteitä, jotta voidaan kommunikoida selkeästi. Biologinen sukupuoli määritellään sukusolujen koon perusteella, ja tämä jako kahteen sukupuoleen – koiras (pienet sukusolut) ja naaras (suuret sukusolut) – pätee läpi koko eläinkunnan. Lajeja, joilla olisi kolme sukupuolta tai joiden sukusolut olisivat jotain koiraan ja naaraan väliltä, ei ole havaittu. On olemassa lajeja, joilla on vain samankokoisia sukusoluja, mutta niillä ei katsota olevan sukupuolta lainkaan. Lisäksi on yksilöitä, jotka eivät tuota sukusoluja, mutta tämä ei tarkoita kolmatta sukupuolta, vaan ryhmää, jota ei voida biologisesti määritellä sukupuolen perusteella.

Rami Kuramo toteaa ohjelmassa, että sanojen merkitysten muuttamisella on historiassa pyritty ajamaan ideologisia tavoitteita. Parinvalinta on ihmiselämässä keskeinen asia, ja siihen liittyy vahvasti biologinen sukupuoli — eli ajatus siitä, että kumppania arvioidaan mahdollisena vanhempana yhteisille lapsille. Jos mies ja nainen aletaan määritellä sosiaalisen sukupuolen perusteella, biologisesta sukupuolesta puhuttaessa saatetaan siirtyä käyttämään eläintieteestä tuttuja termejä, kuten uros ja naaras. *Lisääntymissukupuoli* on mielekäs käsite, koska sukupuoli ei riipu yksilön lisääntymiskyvystä. Esimerkiksi menopaussin ohittaneen naaraan sukupuoli on edelleen naaras, eikä koiras tarkoita automaattisesti hedelmällistä yksilöä. Koiraat ovat rakenteellisesti suuntautuneet tuottamaan siittiösoluja.

Rantala katsoo, että biologisen sukupuolen käsitteen hämärtyminen lääketieteessä johtuu alan politisoitumisesta ja ns. woke-ideologiasta. Lääketieteessä sukupuoli halutaan nähdä jatkumona, mitä se ei ole. Sukupuoli määrittyy biologiassa sukusolujen koon perusteella, eikä se ole sama asia kuin sosiaalinen sukupuoli tai kehon ulkoiset sukupuoli-piirteet. Gynekologian oppikirjojen

määritelmät, joissa sukupuoli määräytyy sen mukaan, kuinka pitkä penis on tai onko henkilö heteroseksuaali, ei päde biologiaan. Biologisen sukupuolen määritelmän mukaan kysymys on pelkästään variaatiosta biologisen sukupuolen sisällä. Biologinen sukupuoli ei siis ole sama asia kuin sosiaalinen sukupuoli tai fyysiset piirteet, vaikka käsitteen sovittaminen yksilöihin, jotka eivät sovi sukupuolten keskiarvoon, voi tuntua epärealistilta.

2.1. Perheen evoluutio

Evoluutiopsykologia hyödyntää evoluutiobiologian teorioita selittääkseen mieltä ja käyttäytymistä. Evoluutiopsykologit väittävät, että aivan kuten kädet kehittyivät tarttumista varten ja silmät näkemistä varten, myös mielen perusrakenteet kehittyivät omiin sopeutumistarkoituksiinsa. Esimerkiksi nälkä kehittyi motivoimaan meitä syömään, kun taas vanhemman rakkaus motivoi meitä huolehtimaan jälkeläisistämme. Tässä alaluvussa tarkastellaan perheen ja varhaisten kiintymyssuhteiden merkitystä evoluutiopsykologisesta näkökulmasta. Luvun tarkoituksena on osoittaa, miten biologiset ja evolutiiviset selitysmallit ymmärtävät perheen lapsen kehityksen perustavana ympäristönä sekä miten sukupuoleen liittyvien psykologisten ja sosiaalisten roolien ajatellaan rakentuneen osana ihmislajin kehityshistoriaa. Samalla luku havainnollistaa, kuinka sukupuolta koskevat teoriat eivät evoluutiopsykologiassa perustu pelkästään kulttuurisiin käytäntöihin, vaan myös oletuksiin lajinkehityksen muovaamista kiintymys-, hoiva- ja lisääntymismekanismeista.

Evoluutiopsykologiassa perheellä tarkoitetaan ”sosiaalista yksikköä, jonka ytimenä on äiti ja lapsi. Erittäin usein tähän yksikköön kuuluu myös mies, joka useimmiten on lapsen biologinen isä. Tällä miehellä on perheessä tärkeä rooli, joka kestää ajallisesti pitempään kuin pelkkä sukupuoliyhteys edellyttäisi”. (Cronk 1999, 30; Pinker 1997, 432; Ridley 2003, 20; Westermarck 1936, 7; lainattuna Sarmaja 2003, 223.)

Evoluutiopsykologian uranuurtaja Edvard Westermarck esitti ensimmäisenä ajatuksen siitä, että perhe perustuu ennen kaikkea eri perhejäsenten keskinäiseen kiintymykseen. Kiintymys on myötäsyntyinen tunnevalmius ja tärkein perhesuhteita mahdollistava tekijä. Ihmisperheen universaaleja luonnonvalinnan tuottamia tunnevalmiuksia on vähintään seitsemän: äidinrakkaus, isänrakkaus, pitkään parisuhteeseen liittyvä rakkaus, parisuhteeseen liittyvä mustasukkaisuus, sisarusten altruistinen kiintymys toisiinsa, isovanhempien rakkaus sekä inestiin liittyvä vastenmielisyys eli Westermarck-efekti. (Rotkirch 2014, 226; Sarmaja 2003, 223.)

Westermarck esitti, että aikuisten välinen parisuhde – jota ei esiinny muilla suurilla apinoilla – on kehityshistoriassa ilmaantunut vasta äitiyden jälkeen äitien ja lasten suojelemiseksi.

Tunnevalmiudet ovat kehittyneet luolamiesten havaittua, että sukupuolen sisäisestä kilpailusta koituvat kustannukset säästyivät sitoutumalla monogaamiseen parisuhteeseen. Seksuaalisesta kilpailusta säästyneet resurssit voitiin nyt suunnata perheeseen, investoida omiin jälkeläisiin sekä panostaa keksintöihin ja kulttuurin kehittämiseen. Sosiologi Émile Durkheim oli toista mieltä. Hänen mukaansa miehen ja naisen välinen avioliitto ja yhteiskunnan säännöt ovat perheen perusta – eivät äitiys tai evoluution kehittämät tunnettaipumukset. (Rotkirch 2014, 224, 226.)

Tutkijat arvelevat nykyään, että nisäkkäiden esiäiti on todennäköisesti ollut yksineläjä. Tällaiset nomadit ovat vältelleet kilpailua vaeltelemalla laajoilla alueilla yksin. Urokselle nomadit ovat hankalia hallita, ja polygamia lähes mahdotonta, jolloin monogamia on järkevä vaihtoehto. Uroksen osallistuminen poikasten hoitoon olisi tällöin yksiavioisuuden seuraus eikä syy. (Tuomainen 2022, 192.)

Westermarckin oletus vanhempainrakkauden merkityksestä sai 1940-luvulta lähtien tukea psykiatrien ja psykoanalyttikkojen ns. äidinriisto-tutkimuksista (engl. *Maternal deprivation*), joihin pohjautuva brittipsykiatri John Bowlbyn (1907-1990) ”etologinen teoria kiintymyksestä” tunnetaan nykyisin kiintymyssuhdeteoriana (engl. *Attachment Theory*), joka on evolutiivisen kehitypsykologian lippulaiva. Bowlby yhdisti psykoanalyttista perinnettä etologien Konrad Lorenz, ja Niko Tinbergen havaintoihin eläinten leimautumisesta. Etologia on tiede, joka tutkii eläinten käyttäytymistä niiden luonnollisessa ympäristössä.

Eräs ensimmäisistä ilmiöistä, joita etologit dokumentoivat, oli *leimautuminen*. *Kriittisen periodin* aikana - pian kuoriutumisen jälkeen – merihanhen poikaset leimautuivat ensimmäiseen havaitsemaansa liikkuvaan objektiin ja seurasivat leimautumisen kohdetta minne tämä menikin. Leimautuminen oli selvästi ”esiohjelmoitu” ankanpojan biologiseen rakenteeseen synnyntänsä valmiutena sitoa poikanen emoonsa. (Buss 2005, 11.)

Ihmislapsen leimautumisella tarkoitetaan seksuaaliseen kehitykseen ja parisuhteisiin liittyvän mallin muodostumista. Pikkulapsi leimautuu normaalisti vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempansa, ellei tämä ole tunnekylmä tai epäreilu kurinpitäjä. Tällöin lapsi etsii vartuttuaan itselleen myös vastakkaista sukupuolta olevan kumppanin. (Tuomainen 2022, 208.)

John Bowlbyn läheinen ystävä ja työtoveri Mary Ainsworth muisteli myöhemmin, että kiintymyksen idea tuli Bowlbyn mieleen ”välähdyksenä” (engl. *in a flash*) tämän luettua Konrad

Lorenzin teoksen *King Solomon's Ring* (1952) (Holmes 1993, 2). Kiintymys syntyy lapsuudessa, kun lapsi kokee vanhempiensa tai hoitajien olevan luotettavia, saatavilla ja turvaa antavia.

Leimautuminen liittyy erityisesti parinvalintaan, identifikaatioon ja seksuaaliseen kehitykseen, ei ensisijaisesti turvallisuuden hakemiseen. Sen sijaan Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria käsittelee läheisyyden etsimistä uhkan tai tarpeen hetkellä. Sama lapsi voi siis olla vahvasti kiintynyt äitiinsä turvallisuuden lähteenä ja samalla leimautua vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempansa parisuhdemallien osalta.

”Evoluutiivinen sopeutumisen ympäristö” (engl. *Environment of Evolutionary Adaptedness, EEA*) on evoluutiopsykologian ja kiintymyssuhdeteorian peruskäsite, joka on John Bowlbyn ja etologi Robert Hinden käsialaa. Käsitteellä viitataan niihin yhteisiin ongelmiin, joita metsästäjä-keräilijöillä oli ratkaistavanaan sekä niihin oloihin, joissa he ne ratkaisivat. Tämä ympäristö on kivikautinen ympäristö, ja ihmiselle lajityypilliset psykologiset sopeumat eli *adaptaatiot* ovat kehittyneet tämän ympäristön sopeutumishaasteisiin. Koska ympäristö on muuttunut adaptaatioita nopeammin, ihmisen mieli toimii osittain väärässä ympäristössä: se on kivikautinen mieli modernissa maailmassa. Tästä johtuu, että mieleemme ei aina toimi loogisesti nyky-yhteiskunnassa – esimerkiksi lapset pelkäävät käärmeitä enemmän kuin autoja. (Rotkirch 2014, 220.)

Evoluutiopsykologia ennustaa sukupuolten välisiä psykologisia eroja niillä alueilla, joilla miehet ja naiset ovat kohdanneet erilaisia lisääntymiseen liittyviä haasteita. Miehillä keskeinen haaste on isyyden epävarmuus, kun taas naisilla resurssien saaminen. Tämän vuoksi miesten adaptaatiot ovat suosineet käyttäytymistä, joka maksimoi oman isyyden varmuuden, kuten mustasukkaisuuden silloin, kun oma osuus on uhattuna. Bussin mukaan ”evoluutiopsykologille todennäköisyys, että eri sukupuolet olisivat psykologisesti identtisiä sellaisilla alueilla, joilla he ovat toistuvasti kohdanneet erilaisia adaptiivisia ongelmia evoluution pitkässä historiassa, on yksinkertaisesti nolla”. (Buss 1995, 195.)

Vaikka käyttäytyminen ei fossilisoidu, tiedämme paljon psykologisesti olennaista esivanhemmistamme: he hoivasivat jälkeläisiään, valikoivat kumppaneitaan, elivät vaarallisessa bioottisessa ympäristössä ja jakoivat nisäkkäille tyypillisiä piirteitä, kuten värinäön ja sukupuolten eron (Tooby & Cosmides 2005). Pienen lapsen perustarpeet – ravinto, uni ja emotionaalinen turvallisuus – ovat universaaleja ja elintärkeitä selviytymisen kannalta. Nisäkkäillä kiintymys emon ja poikasen välillä on biologinen sopeuma: ilman sitä hoiva ei jatkuisi, eikä jälkeläinen säilyisi hengissä. Bowlbyn mukaan luonnonvalinta on suosinut mekanismeja, jotka tukevat tätä läheisyyttä – erityisesti varhaisessa kivikautisessa ympäristössä. (Tooby & Cosmides 2005, 23-24.)

Kiintymyskäyttäytyminen käynnistyy vaaratilanteissa ja lisää läheisyyttä äitiin.

Merkkikäyttäytyminen, kuten itku, huuto, jokeltelu, komentaminen tai hymy, saa äidin tulemaan lapsen luo. Tilanteisiin, joihin ei ole ollut aikaa opetella selviytymiskeinoja, on pikkulapsilla eloonjäämisen kannalta adaptiivisesti hyödyllisiä refleksejä. Kun äiti lähestyy vaarasta kertovin ripein askelin (laukaiseva ärsyke), lapsen kädet nousevat automaattisesti ylös, jotta hänet voitaisiin nostaa turvaan. Muihin valmiuksiin kuuluvat imeminen, ryömiminen, tarttuminen ja möyriminen (saks. *Anklammerung*, engl. *clinging*), hamuilu (engl. *rooting*) sekä säpsähdyshaste (Moron refleksi), jolla tarkoitetaan automaattista tarttumisotetta tilanteissa, joissa vauva luulee putoavansa.

Vaikka nyky-yhteiskunnassa vauvoja harvoin kannetaan jatkuvasti (kantajastrategia), tutkimus viittaa siihen, että ihmisvauvat ovat biologisesti sopeutuneet olemaan tiiviissä kontaktissa hoitajaansa. Nicholas Blurton Jones esittää katsauksessaan, että tätä näkemystä tukee vahvempi näyttö kuin oletusta, jonka mukaan ihmislapset kuuluisivat nisäkkäiden “kätköstrategiaa” (engl. *hider strategy*) noudattaviin lajeihin, joissa poikaset jätetään paikalleen odottamaan emon paluuta. Yhtenä todisteena esitetään, että vauvat itkevät harvemmin kulttuureissa, joissa he ovat jatkuvassa fyysisessä kontaktissa äitinsä kanssa. (Blurton Jones 1972, 306.)

Lapsen *vierastaminen* on luontainen ja lajinkehityksellisesti hyödyllinen reaktio, jossa pelkkä tuntemattomuus saa lapsen varuilleen. Ilmiö esiintyy eri kulttuureissa ja on erityisen voimakas joillakin metsästäjä-keräilijöiden ryhmillä. Zhun/twa äideille vieraan pelko on merkki lapsen viisaudesta (Konner 1972, 297). Bowlbyn mukaan vierastaminen tai *vieraiden pelko* (engl. *fear of strangers*) on vaistomainen keino hakea turvaa äidistä ja se eroaa eroahdistuksesta; evoluutiopsykologisesti se toimii sopeumana, joka varoittaa mahdollisista uhista ja suojaa lasta. Spitz (1974, 171) selitti vierastamisen (engl. *stranger anxiety*) psykoanalyttisesti lapsen pettymyksenä, kun lapsi näkee äidin sijasta jonkun toisen ja reaktiona tuttujen mielikuvien rikkoutumiseen. Vierastaessaan lapsi siis vertaa toisesta ihmisestä saamiaan havaintojaan niihin objektirepresentaatioihin, joita hän on muodostanut tutuista kohteistaan, jolloin lapsi kokee havaintonsa pettymystä tai ahdistusta tuottavana (Hakanen 1993, 33). Vierastaminen ilmenee noin kahdeksan kuukauden iässä aktiivisena äidin luo hakeutumisena ja ylläpitää läheisyyttä samalla tavoin kuin itku varhaisemmassa kehityksessä. Koska vierastaminen kohdistuu erityisesti miehiin, evoluutiopsykologian selitys on, että lasten vierastaminen on mekanismi äidin hälyttämiseksi paikalle *infantisilism* (engl. *infanticide*) välttämiseksi. Infantisilismilla tarkoitetaan muilla eläinlajeilla tavattua ilmiötä, jossa äidin uusi kumppani tappaa äidin entisen kumppanin jälkeläiset.

Bowlbyn väite, että ympäristöllisesti vakaat käyttäytymissysteemit ovat välttämättömiä jokaisen lajin selviytymiselle, tuli lastenhoitoon sovellettaessa reseptiksi perherakenteen ja vanhempien roolien sosiaalista muutosta vastaan. Koska äiti–lapsi-dyadi on yksi näistä systeemeistä, sen säilyttäminen on välttämätöntä lajin säilymiseksi. Ympäristön täytyy säilyä vakaana niin että ”ympäristöllisesti vakaa” käyttäytyminen voi säilyä adaptiivisena. Poikkeamat tästä systeemistä eivät ole variaatioita, ne ovat patologioita. Lisäksi muutokset EEA:ssa vakiintuneissa systeemissä eivät ole pelkästään lapselle patologisia vaan myös lajin selviytyminen on vaarassa. Ajatuksena on, että jos luonnonvalinta on luonut mallin, joka on toiminut kymmeniä tuhansia vuosia, sekaantuminen tähän muotoiluun voi johtaa ainoastaan prosessin toimintahäiriöön (engl. *malfunctioning*). (Vicedo 2013, 227.)

Kiintyminen on monotrooppista eli kohdistuu ensisijaisesti yhteen, muista erottuvaan kiintymyshahmoon – tavallisesti äitiin. Tämä mahdollistaa syvän kiintymyssuhteen muodostumisen tiettyyn henkilöön, paikkaan tai esineeseen. Monotropia ei kuitenkaan ole ehdotonta: lapsen kiintymyssuhteet muodostavat hierarkian, jossa äiti on usein tärkein, mutta myös isä, isovanhemmat ja sisarukset voivat olla merkittäviä. Myös elottomilla esineillä, kuten transitionaaliobjekteilla, voi olla tärkeä rooli. (Holmes 1993, 68-69.) Rutter (1979, 286) tarkentaa, että kiintymyksen laatu eri kiintymyshahmoihin voi olla samanlainen – turvallinen sekä äitiin että isään – erot löytyvät kiintymyksen intensiteetistä. Lapset voivat leikkiä kavereidensa ja jopa vieraiden kanssa, mutta lohtua tarvitessaan he hakeutuvat äitinsä luokse; lapset myös seuraavat äitiään eivätkä vierasta henkilöä, kun nämä poistuvat eri ovista (Rutter 1979, 288).

2.2. Apinoista ja ihmisistä

Tässä alaluvussa tarkastellaan, miten evoluutiopsykologia ja kiintymyssuhdeteoria ovat hyödyntäneet eläinkokeita ja kehityspsykologista tutkimusta perustellessaan varhaisten hoivasuhteiden biologista merkitystä. Luvun tarkoituksena on osoittaa, kuinka käsitykset sukupuolesta, vanhemmuudesta ja lapsen kehityksestä rakentuvat osittain evoluutiobiologisten oletusten varaan sekä miten näitä oletuksia on tulkittu eri historiallisissa ja ideologisissa yhteyksissä. Samalla alaluku havainnollistaa, ettei tutkimus sukupuolesta ja perheestä synny yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan biologisia havaintoja tulkitaan usein suhteessa aikakauden kulttuuriin, poliittisiin ja moraalisiin kysymyksiin.

Amerikkalainen psykologi Harry Harlow tunnetaan 1950–60-lukujen apinakokeistaan, joissa rhesusapinat kiintyivät mieluummin pehmeään ja mukavaan ”äiti-nukkeeseen” kuin ravintoa

tarjoavaan metallimalliin. Tulokset vaikuttivat vahvasti kiintymyssuhdeteoriaan ja korostivat hoivan emotionaalisen laadun merkitystä lapsen kehitykselle.

Harry Harlowin kokeet rhesus-apinoilla vahvistivat, että kiintymismotiivi on synnynnäinen vaistotoiminto. Harlowin hypoteesi oli seuraava: mikäli sosiaaliset motiivit ovat opittuja, ja apinanpoikasta ruokittaisiin rautalankaemon välityksellä, ravintopalkkion vaikutuksesta poikasen pitäisi kiintyä fyysisesti epämurkkaan rautalankaemoon. Mikäli liittyminen olisi kuitenkin oma luontainen reaktiotapansa, saattaisi pelkkä välitön kosketuksen tuoma mielihyvä toimia liittymismotiivin laukaisijana ilman ruokaa. Tulos oli, että apinanpoikaset kiintyivät pehmeään kangasemoon ja riippuivat siinä samalla, kun imivät rautalankaemon tarjoamaa ravintopalkkiota pullosta. Lisäksi aina, kun apinanpoikaset altistuivat pelkoa aiheuttavalle ärsykkeelle, ne etsivät turvaa kangasemosta eivätkä ruokaa annostelevasta rautalankaemosta. (Holmes 1993, 62, 64.) Nyt voitiin selkeästi havaita *ulkoinen ja biologinen* sekä *sisäinen ja psykologinen*: Harlowin sanoin ”Rautalankaemo oli biologisesti adekvaatti, mutta psykologisesti kelvoton”. (Harlow 1958, 676; Vicedo 2013, 151.)

Tutkimusryhmän koeasetelma sisälsi myös rhesus-apinanpoikasten kasvattamisen kahden nukan (”Love machine”) avulla. New York Times julkaisi artikkelin, joka kuvasi kattavasti Harlowin tutkimuksia ja nosti esiin häiritsevän ajatuksen: ”’Koneäiti’ saa kysymään, kuinka välttämätöntä äidinrakkaus sitten ylipäänsä on.” Voisiko ihmisäidin korvata koneella? Jos Harlow oli oikeassa ja kone mahdollisti lapsen tarvitseman turvasataman, mikä esti tuomasta koneäitiä lastenhuoneeseen? Jos Harlow oli oikeassa, lapset eivät tarvinnut kuin suurisilmäisen nukan, johon turvautua. (Vicedo 2009, 202.)

Koska miehet ovat yhtä kykeneviä kuin naisetkin pitelemään maitopulloa, oli täysin mahdollista, että miehet voisivat korvata äidit kotona. Mediassa alkoi vilkas julkinen keskustelu, jonka päättelyketju eteni näin: Jos, kuten Harlow väitti, lohduttava kontakti oli ainoa, mitä lapsi tarvitsi ja jos pelkkä kone mahdollisti tällaisen kontaktin, niin Harlowin tutkimusten viesti oli selvä: Kuka tahansa voi olla äiti. Ja jos kuka tahansa voi olla äiti, niin myös isä voi olla äiti. *Virginia* – sanomalehden mukaan Harlow oli ”tehnyt kokeista sen johtopäätöksen, että isät voisivat kasvattaa lapsia ja korvata äidinrakkauden”. Detroitissa (*Detroit Free Press* 1.5.1959; lainattuna Vicedo 2009, 203; 2013, 159) uutiset kertoivat, että isät eivät pelkästään voineet olla äitejä, vaan he olivat äiteinä parempia kuin oikeat äidit: ”Wisconsinin yliopiston psykologi on vahvistanut sen, mitä kaikki miehet ovat epäilleet kaiken aikaa: Isät ovat parempia äitejä kuin äidit (...) Kuka on paras

äiti? Se on isä, sanoo asiantuntija”. Kuitenkin ehdottomasti paras tapa tulla äidiksi oli Harlowin mukaan syntyminen naiseksi.

Keinoemon kasvattamilla rhesus-apinoilla havaittiin vakavia häiriöitä sosiaalisessa ja seksuaalisessa kehityksessä. Ne eivät osoittaneet kiinnostusta paritteluun tai kyenneet reagoimaan vastakkaiseen sukupuoleen asianmukaisesti, ja ilman emon hoivaa kasvaneet naaraat käyttäytyivät väkivaltaisesti omia poikasiaan kohtaan (Spitz 1962, 288). Psykiari René Spitz tarkasteli Harlowin havaintoja vuonna 1962 julkaistussa artikkelissaan, jossa hän rinnasti apinoiden poikkeavan seksuaalisen käyttäytymisen ja parittelukyvyttömyyden omiin havaintoihinsa (Spitz 1962, 286).

Elämän ensimmäisenä vuotena lapsi ei ole kykenevä sellaiseen ohjattuun tahdonalaiseen käyttäytymiseen, jota aikuisilla kutsutaan masturbaatioksi, vaan leikkii satunnaisesti erilaisilla ruumiinosillaan. Spitz kutsuu tätä epäspesifiä toimintaa genitaaliseksi leikiksi (engl. *genital play*). Tutkimusten mukaan tämän leikin esiintyminen liittyy keskeisesti lapsen kehitystasoon ja erityisesti äiti–lapsi-suhteen laatuun. Turvallisessa suhteessa kehitys on tasapainoista, kun taas ongelmallinen tai puuttuva äitisuhte heikentää sekä yleistä kehitystä että genitaalisen leikin esiintymistä. (Spitz 1962, 284-285.)

Spitzin havainnot saavat tukea Harry Harlowin apinakokeista, joissa varhaisten kiintymyssuhteiden puute johti pysyviin häiriöihin sosiaalisessa ja seksuaalisessa käyttäytymisessä. Rhesus-apinoiden kapasiteetti seksuaaliseen toimintaan oli *pysyvästi* ja peruuttamattomasti vaurioitunut. Näissä tutkimuksissa korostuu, että ongelmat eivät johdu biologisista tekijöistä, vaan vaurioituneista objektisuhteista. Objektisuhteet olivat vaurioituneet, eivät gonadit. Näin ollen varhainen vuorovaikutus hoivaajan kanssa on ratkaisevaa viettien normaalille kehitykselle. (Spitz 1962, 289, 291; *alkuperäinen kursivointi*.)

Spitzin mukaan normaalit objektisuhteet eivät synnytä viettejä, vaan ohjaavat niiden luonnollista kehitystä. Jos tämä kehitys häiriintyy, seurauksena voi olla taantumisen varhaisempiin käyttäytymismuotoihin. Näin varhaisen kiintymyssuhteen laatu on keskeinen tekijä lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä. (Spitz 1962, 299.)

Toisin kuin rautalangasta tehty emo, oikea äiti tarjoaa vauvalle kosketusta, lämpöä ja turvaa – mutta myös turhautumisen hetkiä, kun ei aina ole saatavilla tai hyväksy lapsen toiveita (Spitz 1962, 293-294). Näiden kautta lapsi oppii erottamaan itsen toisesta ja kehittyy psyykkisesti: pelkkä mielihyvä ei riitä, vaan kehitys tarvitsee myös rajojen asettamista. Bowlby hyödynsi Spitzin havaintoja

kiintymyssuhdeteoriassaan, mutta jätti freudilaiset käsitteet, kuten libidon ja vietit, taakseen ja keskittyi havaittavaan käyttäytymiseen – mikä johti miesten näkemysten erkaantumiseen.

Mary Ainsworth kehitti Harlowin avoimen kentän testin pohjalta kiintymyssuhdeteorian ”vierastilanne”-menetelmän (engl. *Infant Strange Situation*, Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978), jolla tutkitaan lapsen kiintymyssuhteen laatua havainnoimalla, miten lapsi käyttää äitiä turvan lähteenä (engl. *secure base*) vieraan henkilön lähestyessä. Alkuperäisessä tutkimuksessaan (1978) Ainsworth jakoi kiintymyssuhteet kolmeen luokkaan: turvallinen, välttelevä ja ristiriitainen. Menetelmällä on edelleen laajaa käyttöä kehityspsykologisessa tutkimuksessa maailmanlaajuisesti.

Bowlby ja Ainsworth korostivat äidin ja lapsen välisen varhaisen suhteen biologista perustaa. Heidän mukaansa äidinrakkaus ja hoiva vastaavat lapsen psykologiseen tarpeeseen kiintyä läheiseen hoivaajaan, usein erityisesti äitiin. Bowlby hyödynsi etologisia havaintoja, kuten apinanpoikasten takertumista pehmeisiin emoihin, osoittaakseen, että kiintymys ei synny pelkästään ruokinnan tai muun palkkion seurauksena. Mitä enemmän heidän näkemyksensä perustuivat evoluutiobiologiaan, sitä vahvemmin he painottivat biologisen äidin roolia lapsen ensisijaisena hoivaajana. (Vicedo 2013, 228.)

Ainsworthin (1979; lainattuna Vicedo 2013, 228) sanoin: “Turvallisesti kiintyneen lapsen käyttäytyminen ja hänen äitinsä responsiivisuus sekä tutuissa että vieraisissa olosuhteissa voidaan tunnistaa ennustetuksi evolutiiviseksi tulokseksi lapsen kiintymyksestä ja kiintymyskäyttäytymisestä vastavuoroiseen äidilliseen käyttäytymissysteemiin, jotka ovat preadaptoituneet toisiinsa.” Jos tämä dyadi on preadaptoitunut, silloin ”äitihahmo” voi olla ainoastaan biologinen oikea äiti. (Ibid.) Toisaalta: minkä takia oma äiti ei sitten olisi lapsen paras hoitaja?

1960-luvun lopulla Harlow tutki yhä enemmän sosiaalisen eristyksen ja vertaissuhteiden vaikutuksia. Samoihin aikoihin länsimaissa, erityisesti Yhdysvalloissa, naisten työssäkäynti lisääntyi ja päivähoitojärjestelmä laajeni, mikä vaikutti keskusteluun lasten sosiaalistumisesta kodin ulkopuolella. Osa tutkijoista on jälkikäteen arvioinut, että tutkimustuloksia luettiin aikakauden tarpeiden läpi: varhaiset tulokset saattoivat tukea kotiäitiyttä, myöhempi vertaissuhteiden korostus sopi paremmin yhteiskuntaan, jossa äitien työssäkäynti yleisty.

Samalla sosiaalitieteet irtautuivat ainakin osittain luonnontieteellisestä viitekehyksestä ja alkoivat etsiä ratkaisuja sosiaaliin ongelmiin. Toisen aallon feminismin nousun myötä naisten valinnanvapaus sekä siihen liittyvät sosiaaliset ja poliittiset ratkaisut päivähoidosta ja lastenkasvatuksesta nousivat keskeisiksi empiirisiksi kysymyksiksi siitä, mitä lapset tarvitsevat.

Tutkimus ei tapahdu tyhjiössä, vaan sen painotukset heijastavat usein kulttuurisia ja poliittisia arvoja. Tämä näkyi myös yksittäisten tutkijoiden työn tulkinnassa. Harlow'n tutkimuksen painotusten muutosta on liitetty laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, mutta todennäköisemmin kyse oli siitä, että tutkimuskysymykset ja niiden tulkinnat muotoutuvat aikansa kulttuurisessa ilmapiirissä. Harlow ei itse kehystänyt työtään päivähoitopolitiikan tukena, ja samaan aikaan esimerkiksi John Bowlby korosti edelleen vahvasti varhaisen äiti–lapsi-suhteen merkitystä.

2.3. Margaret Mead paratiisisaarella

Sex/gender-erottelun historiallinen tausta kytkeytyy pitkään jatkuneeseen kiistaan luonnon ja kasvatuksen suhteesta. Tässä jaottelussa “luonto” viittaa synnynnäisiin ominaisuuksiin, kun taas “kasvatus” kattaa kaikki syntymän jälkeiset vaikutukset (nature/nurture; Francis Galtonin alkuperäinen muotoilu oli race/nurture).

Kulttuurideterminismi kehittyi vastareaktiona Galtonin edustamalle eugeeniselle ajattelulle ja biologiselle determinismille. Franz Boasin johtama kulttuuriantropologinen koulukunta rakensi käsitejärjestelmän, josta biologiset muuttajat pyrittiin tietoisesti sulkemaan pois. Tämän näkemyksen mukaan sukupuolierot ja perherakenteet ovat ensisijaisesti sosiaalisesti määräytyneitä, ja eri kulttuurit voivat muovata miesten ja naisten rooleja hyvin eri tavoin. Boasin oppilas Margaret Mead pyrki tukemaan näitä kulttuurirelativistisia näkemyksiä empiirisillä tutkimuksillaan Tyynenmeren saarilla (Freeman 1983, 15).

Evoluutiopsykologit John Tooby ja Leda Cosmides (1992) kuvaavat termillä *Standard Social Science Model* (SSSM) kulttuurideterminististä näkemystä, jonka mukaan ihminen on syntyessään “tyhjä taulu”. Tämän mallin mukaan kulttuuri, tieto ja arvot muovaavat persoonallisuuden, eikä käyttäytymistä rajoita synnynnäinen biologinen perusta, kriittiset kehitysjaksot tai muut biologiset tekijät. 1920–30-luvuilla tätä ajattelutapaa edustivat erityisesti Boas ja Mead (Töttö 2006, 28).

Franz Boas oli kulttuurirelativisti, joka halusi todistaa sen, että ihmisryhmien väliset erot ovat lähtökohtaisesti poliittisia. Tietyntyyppinen toiminta on liitetty enemmän miehiin (elannon hankkiminen), kun taas naisten harteilla on toisentyypinen yhteiskunnallisesti sysätty toiminta

(”hoiva”). Franz Boasin tärkein tehtävä oli puhdistaa antropologian laitokselta tunnetun luonnonsuojelijan, Madison Grantin perilliset eli sosiaalidarwinistisen koulukunnan edustajat. Viimeistään toisen maailmansodan jälkeen heitä alettiin vähitellen korvaamaan turvallisemmilla ja korrekteimmilla edustajilla.

Maailmansotien välisenä aikana ajateltiin, että kapitalistinen, kehittynyt länsi on henkisesti täysin kuollut, ja todellinen jalon villin viisaus löytyy kehitysmaista. Viidakoista löytyy sellaista salattua tietoa, intiaaniviisautta, mitä länsimaisilla ei enää ole. Intiaan ja Papua Uusi-Guineaan suuntaavat ihmiset olivat usein antropologian laitoksen opiskelijoita ja Franz Boasin opetuslapsia. He kirjoittivat artikkeleita löytämästään viisaudesta, jota länsimainen ihminen ei ymmärrä. Romanttisissa tarinoissa villoista kulttuureista luotiin ensin eksoottisia ja sen jälkeen parempia kuin länsimaisista yhteiskunnista.

Franz Boasin koulukunta pyrki todistamaan Tyynenmeren saarilla, että sikäläiset eivät tunne omaisuutta, sotaa eivätkä seksuaalirikollisuutta. Boasin älyköt kirjoittivat saarilta korkealentoisia fantasiatarinoita, jotka löydettiin uudelleen 60-luvulla ja joita länsimaiset keskiluokkaiset naiset kuluttivat haaveillen kaukaisten saarten eksoottisista olosuhteista. Tunnetuin Boasin koulukunnan antropologeista ja tarinankertojista oli nimeltään Margaret Mead, joka pyrki todistamaan, että murrosiän ahdistus ja kapinointi olivat pelkästään länsimaisen patriarkaatin tuotetta. Samoalla nuorisokirjasi palmujen alla vapaana ja huolettomana, ilman aikuistumisen ongelmia ja kapinointia keskeisenä harrastuksenaan esiaviollinen seksi, josta oli kehitetty suorastaan taidetta, leikkiä, joka on sallittua kaikissa hetero- ja homoseksuaalisissa muodoissaan (Freeman 1983, 91; Töttö 2006, 29).

Myyttinen kuva seksuaalisesta vapaudesta on vaikuttanut aina paitsi populaarikulttuurissa myös tiedemaailmassa. Yksi tämän näkemyksen popularisoojista tieteen arvovallalla oli Margaret Mead (1901-1978). Hänen teoksensa nimeltä *Coming of Age in Samoa* ilmestyi vuonna 1928 Meadin ollessa 27-vuotias. Kirjaa myytiin 16 eri kielellä miljoonia kappaleita. Tämä kirja aloitti Meadin 50-vuotisen uran antropologina ja maailmankuuluna tieteellisenä auktoriteettina ja seksuaalisen vapauden puolustajana. (Puolimatka 2017, 113; 2011, 283.) Väittäessään seksuaalisesta kiintymyksestä vapaan, estottoman ja persoonattoman seksuaalisuuden johtavan eheämmän ja terveemmän ihmisen ja perhekulttuurin kehitykseen, Mead loi pohjaa länsimaiden vapaalle kasvatukselle ja seksuaaliselle vallankumoukselle (Puolimatka 2017,120; 2011, 287).

Meadin tutkimusta inspiroivat *The Nation* -lehdessä julkaistut mainokset, joissa kehoitettiin amerikkalaisia älykköjä menemään Neuvostoliittoon, jossa toteutettiin maailman suurinta

yhteiskuntakoetta. Mead kertoi myöhemmin, että hänen ajatteluunsa vaikutti edistyksellinen kasvatus- ja sukupuoliaate ja ”pikaisesti luotu mielikuva Neuvostoliiton kasvatuskokeilujen ensimmäisistä menestyksistä”. Neuvostoyhteiskunnan ajateltiin ”edistyneen muuhun maailmaan nähden asenteessaan seksuaalisuuteen”. Sosialismin uskottiin kommunistisen manifestin mukaisesti tuovan mukanaan porvarillisen perheen hajoamisen ja korvaavan sen ”sukupuolten vapaalla yhdistymisellä”. (Freeman 1983, 96.) Bolshevikkien valtaannoususta ei ollut kulunut kuin muutama viikko, kun he antoivat ediktin ”Perhe-elämän purkamisesta”. 1920-luvulla Neuvosto-Venäjällä tehtiin jopa sukupuolenvaihdosleikkauksia. (Wolf 2009, 88-89, 98; Ahvio 2013, 80.) 1920-luvulla Moskovan Neuropsykiatrisen instituutin johtajana toiminut Lec Rozenstein edusti näkemystä, jonka mukaan naiset voivat Neuvostoliitossa ottaa laillisesti miehen nimen ja elää miehinä ja että psykologien tehtävänä on auttaa potilaita hyväksymään homoseksuaaliset halunsa (Wolf 2009, 98; Ahvio 2013, 81). (Puolimatka 2017, 114.)

Meadin (1928, 212) mukaan länsimaissa tulisi luopua ”pienestä, sisäänpäin kääntyneestä biologisesta perheestä”. Kun luovuttaisiin ydinperheestä ja kasvatus muutettaisiin yhteisölliseksi ja kommuunimaiseksi, lapsista tulisi henkisesti terveempiä. (Puolimatka 2017, 117-118.) Meadin mukaan samoalaislapset kasvatettiin tällä tavoin riippumattomina biologisista vanhemmistaan. Niinpä lapset eivät erottaneet omia vanhempiaan niin selvästi kuin meidän lapsemme eivätkä kokeneet tunteenomaista yhteenkuuluvuutta isäänsä tai äitiinsä. (Mead 1928, 209; Freeman 1983, 113; Puolimatka 2011, 284-285.) Tällöin vanhemmilta puuttui se auktoriteetti, jota vastaan länsimainen nuoriso kapinoi.

Sukupuolierojen tutkimusta varten Mead löysi kolme heimoa, jotka sijaitsivat sopivasti vain noin sadan kilometrin päässä toisistaan. Ensimmäisessä sekä miehet että naiset huolehtivat hellästi lapsista. Toisessa molemmat sukupuolet toimivat tavalla, jota omassa kulttuurissamme pidetään miehille ominaisena, ts. rajusti ja aloitekykyisesti. Kolmannessa miehet vaikuttivat ”meidän vakiintuneiden käsitystemme mukaan naismaisilta – he olivat ’kissamaisia’, pitivät kiharoita ja kävivät ostoksilla, kun taas naiset olivat tarmokkaita ja johtamaan tottuneita eivätkä käyttäneet koruja”. Lähekkäin asuvat heimot olivat kulttuurirelativisteja ja kunnioittivat toistensa tapakulttuuria. Mead oli löytänyt juuri sen, mitä oli etsimässäkin. Tämä oli kuitenkin monien lukijoiden mielestä liikaa. Se oli aivan liian hyvä tulos. (Mead 1963, 6-7.)

Steven Pinker (1997, 426-427; lainattuna Puolimatka 2011, 289) kiteytti Meadia vastaan esitettyä kritiikkiä seuraavasti:

”Mead sanoi, että pidäkkeetön seksi tyydytti samoalaiset ja sai heidät pidättymään rikoksista; kävi ilmi, että samoalaiset pojat opettivat toisilleen raiskaustekniikoita. Erään toisen heimon edustajia hän kutsui ’helliksi’; he olivat pääkallonmetsästäjiä. Kolmannen heimon hän väitti kääntäneen sukupuoliroolit pääläelleen, koska miehillä oli kiharat ja he käyttivät meikkiä. Tosiasiassa heimon miehet hakkasivat vaimojaan, tuhosivat naapuriheimot viimeiseen mieheen ja pitivät miestappoa nuorukaisen elämän virstanpylväänä, joka antoi hänelle oikeuden käyttää Meadin naisellisiksi tulkitsevaa kasvomaalia.” (Suomennos Kivivuori 2003, 86.)

Teiniangsti ei ollutkaan länsimaisen kulttuurin tuotetta ja rikollisuus rehoitti. Aina, kun Mead sanoi X, evidenssi sanoi Y. Antropologi Lowell Holmes, joka julkisissa kannanotoissaan usein puolusti Meadia, myönsi, että ”Margaret nyt löytää melko lailla mitä haluaa” (Puolimatka 2017, 120; 2011, 289). Jotkut Meadin puolustajista vetosivat siihen, että Meadin antropologia oli luonteeltaan ”humanistista” ja katsoivat Meadin antropologian arvostelun merkitsevän hyökkäystä näitä arvoja vastaan (Puolimatka 2017, 119).

Derek Freeman suoritti vaimonsa avustama yksityiskohtaisen tutkimuksen Samoan lasten kiintymyskäyttäytymisestä, joka sisälsi toisinnon René Spitzin (et. al.) tutkimuksesta valikoivan hymyn ilmaantumisen. Vierastamisiässä lapsi ei enää hymyile kelle tahansa (sosiaalinen hymy), vaan hymyilee ainoastaan rakkautensa kohteille (valikoiva hymy). (Spitz 1974 [1965], 106, 177.) Freemanin tutkimuksissa ilmeni, että samoalaislasten kiintymyskäyttäytymisellä oli kaikki brittipsykiatri John Bowlbyn evolutiivisessa kiintymyssuhdeteoriassaan kuvaamat piirteet. Lapsen kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu elämän ensimmäisenä vuotena suhteessa hoivanantajaansa, kuka tämä sitten onkaan. Samoalla – kuten kaikissa tunnetuissa kulttuureissa – lasten hoiva oli biologisesti ohjelmoitu naisille, erityisesti äideille. Sellaisia tapauksia, joissa lapsi kiintyy sellaiseen hoivanantajaan, joka oli joku muu kuin geneettinen äiti, esiintyi Samoalla kuten muuallakin. Kuitenkin tällaisten adoptiivisten kiintymysten esiintyvyys oli alhainen. Toisin kuin Mead esitti, biologiset ydinperheet olivat olemassa erillisinä yksikköinä laajennetun perheen sisällä. Kun yksittäinen äiti siirtyi pois kaikkien laajennetun perheen pienten lasten luota, vain hänen omat lapsensa ilmaisivat hätäannystä ja eroahdistusta. Tämä primaari side äidin ja lapsen välillä oli osa samoalaisten biologiaa, niin kuin kaikilla ihmisillä eikä sitä voi korvata sekundaarinen side hoitajaan, vaikka se sinänsä tärkeä olisikin. (Freeman 1983, 202.)

Coming of Age in Samoa -teosta voidaan pitää utopiakirjallisuuden lajityypin edustajana. Meadin julkilausumana missiona oli taistella nuorten tulevaisuuden puolesta. Niinpä teosta ei suunnattu ammattitutkijoille vaan se sisälsi tutkimusraportin muotoon laaditun viestin opettajille ja nuorille, jotka ”määräisivät lastensa maailman muodon” (Mead 1961: 12; lainattuna Feinberg 1988, 661). Mainetta ei rakenneta raportoimalla sitä, mikä on ”kaikkien tiedossa”. Saavuttaakseen laajimman

mahdollisen yleisön Mead havaitsi hyödylliseksi dramaattisen kirjoitustyylin yhdistettynä selkeään ja yksinkertaiseen ilmaisuun. Meadin tutkimus onkin esseemäisen epäsystemaattinen kuvailu, jossa havainnot eivät pääse ohjaamaan päätelmiä (Tammisalo 2010, 50). Ihanille saarille sijoitettu fantasia toi ihanteen lähemmäksi kuvaamalla sen mahdolliseksi. (Feinberg 1988, 661; Kivivuori 2003, 40.) Näin ollen Mead ei siis ollut edes väärässä, mikä on kai nolointa, mitä tieteessä voi tapahtua. (Ks. esim Orans, M. 1996. *Not even wrong. Margaret Mead, Derek Freeman and the Samoa.*) “Nuorison käyttäytymisessä, kuten *kaikessa* ihmisen käyttäytymisessä, asetelma ei *koskaan* ole ’luonto vai kasvatus’ vaan aina ’luonto ja kasvatus’” (Freeman 1999, 217; lainattuna Töttö 2006, 30).

3. PSYKODYNAAMINEN KEHITYSPSYKOLOGIA

Sitä tosiasiaa, että on olemassa jonkinlainen merkittävä yhteys lapsen kehityksen ja varhaisen äiti-suhteen välillä, ei voida vakavasti kyseenalaistaa. Lapsuuden kokemusten merkitys persoonallisuuden muodostumisessa on psykoanalyysin keskeisiä teemoja. Psykoanalyttinen teoria olettaa, että persoonallisuuden kehitys sekä tapahtuu että häiriintyy varhaisissa vuorovaikutuksissa. Psykodynaaminen lähestymistapa painottaa niiden psykologisten voimien systemaattista tutkimista, jotka ovat perustana ihmisen käyttäytymisessä: tunteet, emootiot ja kuinka ne voivat olla yhteydessä varhaisiin kokemuksiin. Jokainen varhainen kehitysvaihe on käytävä läpi menestyksellisesti, ja jokaisessa vaiheessa on omat kriittiset pisteensä, jotka voivat vaikuttaa myöhempään persoonallisuuden kehitykseen. Mikäli kriisivaiheen ratkaisu on puutteellinen, jää myös psyyken rakenne vastaavilta osilta puutteelliseksi.

Psykodynamiikka viittaa erityisesti Sigmund Freudin ja hänen seuraajiensa kehittämään psykoanalyttiseen näkemykseen, jossa psyyke jaetaan kolmeen osaan: id, ego ja superego. Id edustaa tiedostamattomia viettejä ja toimii mielihyväperiaatteella. Ego tasapainottaa idin ja superegon vaatimuksia realistisesti. Superego toimii omatuntona, sisältäen sisäistetyt säännöt ja normit. Psyyken tasapaino voi järkkäytyä, mikä aiheuttaa ahdistusta. Varhaislapsuuden autismi on psykoanalyttisessä tulkinnassa egon kehityksen vaurio. ¹

¹ Autistisella lapsella kokemus "minästä" on puutteellinen. Autistit hankkivat ”kyllä”-sanun puheeseensa myöhemmin kuin ”ei”-sanun. Bruno Bettelheim huomauttaa, että mikäli vaikeus olisi aiheutunut orgaanisesti, ei ”kyllä”-sanaa pitäisi olla sen vaikeampi käyttää kuin ”ei”-sanaakaan. Kuten sanan ”minä” välttämässä, Bettelheimin mukaan kyse voi tässä olla joko itseyyden kieltämisestä tai itsetietoisuuden puutteesta. Oman itsen osallistaminen on autistisille henkilöille haastavaa.. (Bettelheim 1967, 467.)

Objektisuhdeteoriassa keskeistä on, miten lapsi sisäistää varhaiset hoivasuhteensa ("objektit"), jotka vaikuttavat hänen myöhempään käyttäytymiseensä ja ihmissuhteisiinsa. Ensimmäinen objekti on usein äidin sisäinen kuva. Jos varhaiset hoivakokemukset ovat hyviä, lapsi sisäistää "hyvän objektin"; jos eivät, sisäistyy "paha objekti". Osaobjektit (esim. "hyvä rinta") kehittyvät vähitellen ymmärrykseksi kokonaisobjekteista.

Kehityksessä huomioidaan myös sukupuolieroja. Tytön ruumiilliset tuntemukset (kohdusta, munasarjoista) vaikuttavat hänen minäkokemuksensa kehitykseen eri tavalla kuin pojilla. Minäkokemuksen ytimessä on koko elämän ajan kokemus omasta ruumiista ja sen sisäisistä tuntemuksista, jotka muodostavat perustan itseyden tunteelle. (Siltala 1989, 51, 54-57.)

Seksuaalivietti on synnynnäinen ja aluksi kohteeton aistillinen energia (libido), joka ohjaa ihmisen olemusta. Vauva pyrkii vieroituksen jälkeen löytämään uudelleen aiemmin koetun mielihyvän, mikä johtaa autoerotiikan kehittymiseen. Freudin mukaan normaali seksuaalisuus edellyttää kehitysvaiheiden onnistunutta läpikäyntiä; häiriöt voivat johtaa neurooseihin, perversioihin tai somaattisiin oireisiin. (Freud 1971, 84, 87.)

Sovellan psykodynaamisen kehityspsykologian kuvaamiseen ns. käsiteanalyysin hermeneuttista tutkimusmenetelmää, joka tarkoittaa kuvattavien teorioiden avaamista käsitteiden kautta. Tällöin käsitteisiin liitettyjen merkityssisältöjen ymmärtämisen kautta myös ymmärrys tutkimuksen kohdeilmioistä lisääntyy. Olen yhdistänyt Armi Hakasen (Turun yliopisto) tavoin Margaret Mahlerin objektisuhdeteoriaan egopsykoanalyttikkona tunnetun René Spitzin ajatuksia, jotka saavat lisäksi kiinnostusta Mahlerin teorian kanssa osittain rinnakkaisten, osin päällekkäisten käsitteidensä kautta.

3.1. Normaalin autismin vaihe

Vuosisatojen ajan filosofit ovat pohtineet ihmiselle ominaista itsetietoisuutta, mitä kuvastaa René Descartesin kuuluisa väite "Cogito, ergo sum" – ajattelen, siis olen. Kehityksellisen psykopatologian professori Peter Hobson tarkastelee teoksessaan *The Cradle of Thought* sitä, mistä ajattelun kyky saa alkunsa. Hobsonin ajattelua koskeva näkemys rakentuu kokeellisen psykologian, psykiatrian ja psykoanalyysin risteykseen, ja sen ydinajatus on, että ajattelu mahdollistuu sen varassa, mitä tapahtuu ennen varsinaista ajattelua. Vaikka osa mentaalisista toiminnoista on synnynnäisiä ja lähes kaikki mielen aspektit nojaavat jollakin tavoin näihin valmiuksiin, Hobson korostaa, ettei ajattelu silti ilmesty geneistä valmispakatun pikaruuan tavoin. Sen sijaan ajattelu rakentuu varhaisten vuorovaikutussuhteiden kautta: ilman hoivaa ja yhteyttä toisiin ihmisiin

synnynnäinen potentiaali ei kehity toimivaksi ajatteluksi. Jos lapsi jää ilman interpersoonallista yhteyttä, kehittyvät hermoradat aivojen neokorteksissa ovat yhtä vähän käyttökelpoisia kuin tietokoneen kovalevy ilman ohjelmistoa. Hobsonin mukaan autismi havainnollistaa tätä ilmiötä. (Hobson 2002, 29, 49.)

Teoksessa *The psychological birth of human infant* ("Lapsen psykologinen syntymä"; teoksen nimi viittaa siihen, että lapsen on synnyttävä kahdesti, fyysisen syntymän jälkeen äidin on herätettävä psyyke eloon; Mahler, Pine & Bergman, 1975) Margaret Mahler esittää, että vastasyntyneen heräävä elämä keskittyy pyrkimykseen saavuttaa elimistön itsesäätely eli homeostaasi. Vaikka lapsi on jo syntynyt, se on vielä itsettömässä *syntymätilassa* (lat. *in statu nascendi*), ja vaihe voidaankin mieltää lapsen kohdunsisäisen kokemuksen laajennokseksi (Hakanen 1993, 19) tai kohdun ulkoiseksi raskaudeksi (Klaus & Kendell 1976; lainattuna Tustin 1981, 6), joka keskittyy pyrkimykseen saavuttaa sikiökauden jälkeinen elimistön itsesäätely eli homeostaasi (Mahler 1975, 48). Ensimmäisten kuukausien ajan psykologinen kohtu suoja vauvaa liian kovilta ja kipuna aistittavilta ulkoisilta ärsykkeiltä. Alussa äiti on vauvan koko maailma: autosensuaalinen sarja aistimuksia ja kokemuksia (ns. "osaobjekti"). (Schulman 1989, 13; Spitz 1974, 126.)

Puhuessaan lapsen kehittämästä *autistisesta kuoresta* Mahler viittaa voimakkaaseen sisäänpäin kääntyneisyyteen, jossa vauva viettää suurimman osan ajastaan nukkuen; valveillakin vauva ikään kuin pysyttelee näkymättömässä kuoressa pyrkimättä vuorovaikutukseen ulkomaailman kanssa (Hakanen 1993, 18-19). Ulkomaailmaa ei aivan pienelle vauvalle ole käytännöllisesti katsoen lainkaan olemassa (Spitz 1974, 54).

Mahler nimesi tämän vaiheen *normaalin autismin vaiheeksi*, koska se muistutti autistisen lapsen täydellistä irtikytkentää ulkomaailmasta. Spitz (1974, 53) nimittää sitä *kohteettomaksi vaiheeksi*. Äidin hoivatoimia ei hahmoteta erillisinä lapsen omista epämiellyttävän jännityksen vähentämiseen tähtäävistä ponnisteluista eikä vauva erota itseään äidistä tai muusta ympäristöstä ja on ensimmäisinä elinviikkoinaan eriytymättömässä ja jäsentymättömässä unenkaltaisessa tilassa, ja äiti toimii lapsen apuegona (Spitzin *auxiliary ego*). Tämä eriytymättömyyden (engl. *unintegration*) tila muodostaa ihmisen mielen syvimmän kerroksen, millä on suuri vaikutus persoonallisuuden kehitykseen ja kykyyn kuvitella. Se on olemassaolon ja itsen jatkuvuuden (engl. *going-on being*) ydinkokemusta. Lapsi ja äiti näkevät kuin samaa unta. Se muistuttaa alkukantaista kohdunsisäistä suljetun modaalisen systeemin mallia, joka on "itseriittoisa hallusinatorisessa toiveen täyttymyksessään" (Mahler 1968, 7-8).

Ajoittain lapsen eleet antavat vaikutelman spontaaneista impulsseista. Niiden lähde on ydinminä (engl. *core self* tai *true self*). (Winnicott 1965, 144-145.) Äidin hoiva myötäilee tällaisia synnynnäisiä ”valppaan epäaktiivisuuden” (engl. ”*alert inactivity*”) tiloja, jolla Mahler tarkoittaa hetkellistä responsiivisuutta ulkoiseen ärsykkeeseen, jossa vauva ikään kuin kuuntelee ympäristöään, ja autistinen kuori, joka piti ulkoisen ärsykkeen ulkona – alkaa rakoilla ja kuoriutumisen prosessi (engl. *hatching*) alkaa vauvan huomion siirtyessä kohti ulkomaailmaa. Mutta vain siinä määrin kuin nämä havainnot liittyvät äitiin. (Mahler 1968, 15-16; 1975, 44.)

Vauvan mielen rakentuminen alkaa ensimmäisistä mielihyvän kokemuksista. Lapsen toivoessa rintaa hän kokee ensin rinnan poissaolon, ja mikäli lapsella on kykyä sietää hetkittäin frustraatiota, tulee ei-rinnan kokemuksen tilalle mielikuva rinnasta: ajattelukyky ja sen myötä käsitteenmuodostus tulee näin mahdolliseksi. Äidillä on siten psyykkisen edustus, joka ei ole sidoksissa hänen fyysiseen läsnäolonsa. (Salo & Tuunainen 1996, 79.)

Nälkäitkua seuraava tyydytys on lapsen mielessä ensimmäinen käsitys syy-seuraus -suhteesta (lat. *post hoc ergo propter hoc*) ja luo pohjan kaikkivoipaisuuden tunteelle, joka on todellisuudentajun varhaisvaihe. Spitz kuvaa tapahtumasarjaa lapsen kokemuksessa seuraavasti: ”Koska B tulee aina A:n jälkeen, se johtuu siitä, että A on voima, joka synnyttää B:n. A on näin ollen B:n syy.” (Spitz 1974, 168-169.)

Impulssit alkavat tuntua aikaa myöten omilta ja mielekkäiltä äidin myötäillessä ja vastatessa ääntelyihin. Itkeminen alkaa tuntua mielekkäältä, koska se saa aikaan rinnan ilmaantumisen ja sitä myötä tyydytyksen. Psyhyke ja ruumis alkavat asua samoissa sijoissa. Jos äidin hoiva ei ole riittävän hyvää, vauva ei oikeastaan synny, koska olemassaololla ei ole jatkuvuutta; sen sijaan persoonallisuus rakentuu reagoimisen pohjalta. (Winnicott 1965, 54.) Ensimmäiset mentaaliset ”rakenteet” ovat todennäköisesti alkeellisia ja toisistaan irrallisia muistijälkiä, jotka liittyvät viettiperäisen jännityksen laukeamiseen. Varhaisimpien mielikuvien oletetaan siis liittyvän tarpeentyydytykseen eli siihen, että vietille löytyy oikeanlainen kohde (Hakanen 1993, 19). Persoonallisuuden viettipohjaa Freud nimitti idiksi. Ego on aluksi ruumiillinen ego joka on suoraan riippuvainen aistiärsykkeistä.

Vauva saa seksuaalista mielihyvää suun kautta samalla kun ravinnon tarve eli itsesäilytysvietti tyydyttyy. Eroottisuus liittyy tarpeen tyydytykseen ja aggressiivisuus vahvistaa käsitystä objektista erillisenä ja reaalisenä. Eroottisuuden ja aggression ilmeneminen yhdessä tarkoittaa näiden viettien

fuusiotumista. Rintaruokinta mahdollistaa viettien suotuisan fuusioitumisen, jossa voi ilmetä oraallinen sadismi varhaisena imemistä kannattelevana ilmiönä; lapsi syö äitiä ja tätä vastaa äidin halu tulla kuvitteellisesti syödyksi. Alun perin on nautinnollista syödä äitiä, hyvää kohdetta, joka samalla saa aikaan halun suojella objektia. (Kurkela 2004, 135-136; Winnicott 1965, 74-75, 127, 181.)

Välittömän ihokontaktin lisäksi pienokainen tuijottaa herkeämättä äidin kasvoja koko imettämisen ajan. Yksilön emotionaalisessa kehityksessä peilin edeltäjä on äidin kasvot. Äiti välittää – lukemattomin tavoin – eräänlaisen ”*peiluspinnan*” (engl. ”*mirroring frame of reference*”) johon lapsen primitiivinen *self* automaattisesti sopeutuu (Mahler 1968, 19). Täten äidin kasvot liittyvät mielihyvän odotukseen ja äidin hoivan myötä lapsen ruumis erotisoituu. Esimerkiksi poikavauvat saavat usein erektion rintaa imiessään. Tässä on seksuaalisuuden arkaainen nollapiste. Vauva alkaa siis kokea vähitellen oman ruumiinsa mielihyväsävytteisenä ja tyydytystä antavana sisäisenä objektina. (Hakanen 1993, 24-25; Spitz 1974, 69.)

”Joka näkee rinnasta kylläisen imeväisen uneen vaipuneena, poskilla vieno punerrus, huulilla autuas hymy, sen on pakko todeta, että siinä on myös aikuisen sukupuolisen tyydyttyneisyyden kantakuva” (Freud, 1971, 182). Imetystilanne on vastavuoroinen tyydytyskokemus niin vauvalle kuin äidillekin ja imetyskokemus on myös monen äidin mielestä kokemuksena seksuaalisesti tyydyttävä (Klockars 2011, 94). Freud aavisti aivan oikein, että imetys ja seksuaalisuus kietoutuvat yhteen, sillä sama oksitosiinihormoni säätelee sekä varhaisia kiintymyssuhteita (synnytys ja imetys) että aikuisiän läheisyyttä ja mielihyvää seksin aikana (Nummenmaa 2019, 185).

Hellästi hoivatessaan ja huolehtiessaan vauvastaan ja tyydyttäessään vauvan tarpeet äiti herättää vauvan sukuvietin eloon. Tämä vauvan viettitarpeiden tyydyttäminen ei ole viettelevää seksuaalialueiden nautinnollista stimuloimista. Sitä äidit välttävät, mutta huolehtivassa hoivassa lapsi kokee kokonaisvaltaista tyydyttymistä myös seksuaalisuuden osalta. Tämä sukuvietin herääminen on edellytys kaikkeen kehitykseen, aina seksuaalisesta psyykkiseen. (Freud 1971, 131.)

Teoksessaan *No and Yes* (1957) Spitz esitti, että inhimillisen kommunikoinnin alkuperä on juuri tässä. Lapsi imee rintaa nyökkäysrefleksillä ja lisäravinnosta kieltäytyminen tapahtuu päänravistuksella, joka muistuttaa aikuisen torjuvaa elettä ”kiitos ei”. Myöhemmin tämä aluksi motorinen kaava saa lapsen mielessä negatiivisen ”merkityksen”. (mainittuna Spitz 1974, 206-207.)

Tustin (1981) kuvaa, kuinka kiihotus syntyy kovuuden ja pehmeiden kohtaamisesta, esimerkiksi vauvan imetyskokemuksessa. Jos tämä kiihotus voidaan kestää, se johtaa miellyttävään ykseyden

tilaan ja jopa ekstaasiin, joka vahvistaa äidin ja lapsen yhteyttä. Lapsen kyky kiinnittyä perustuu hänen synnynnäisiin valmiuksiinsa ja äidin kykyyn kestää ja vastaanottaa näitä voimakkaita kokemuksia. Jos äiti ei pysty siihen, lapsi jää yksin liian voimakkaiden tuntemusten kanssa.

Normaalisti äiti ”kannattelee” (Winnicottin *holding*) lasta niin, ettei hän hajoa kokemusten paineessa. Jos lapsi joutuu liian varhain kokemaan äidin erillisyyden ja maailman vastakkaisuuden omaan kokemukseensa, hän turvautuu patologisiin keinoihin palauttaakseen sulautuneen, autosensuaalisen tilan. Tustinin mukaan psykoottisen lapsen kehityksessä nämä ristiriidat ja erillisyyden oivallukset on jouduttu kohtaamaan liian aikaisin, ennen kuin lapsella on ollut riittävä suoja ja välineistö käsitellä niitä.

Tällainen lapsi on kokenut ”kaksinaisuuden” (engl. *twoness*) liian karkeasti, liian varhain ja liian äkkiä *hänelle*. Tietoisuus ruumiillisesta erillisyydestä äidistä tarkoittaa, että hän kohtaa äidin, joka ei ole osana hänen ruumistaan samalla, kun hän on hypersensitiivisessä ja ylireagoivassa tilassa. Lapsi on syntynyt psykologisesti enenaikaisesti. Lapsen eriytymätön tietoisuus kokee äidin menetyksen amputaationa. Primitiiviset reaktiot palauttavat runnellun ruumisminän suojaksi autistisen tilan, mutta patologisessa muodossa. Massiiviset automaattiset reaktiot blokkaavat peräjälkeen kaiken tietoisuuden ei-minua olevasta äidistä. Autosensuaaliset aktiviteetit voimistuvat uudelleen palvelemaan illuusiota fuusioitumisesta takaisin äitiin samalla, kun tulevat idiosynkraattisiksi, koska modifikaatiot ulkopuolisista vaikutteista on estetty. Lopulta lapsi ei tunnista äitiä lainkaan. Seurauksena voi olla *false self*-rakenne, psykologinen autismi tai jotakin hyvin autisminkaltaista. (Tustin 1981, 9.)

Autistiset lapset elävät kuin viettäisivät yhä elämänsä ensimmäisiä viikkoja normaalin autismin vaiheessa. Tällainen ”autistis-psykoottinen syndrooma” ilmentää sellaista täydellistä eriytymättömyyttä egon ja idin välillä sekä selfin ja objektimaailman välillä, jotka vallitsivat normaalin autismin vaiheessa. (Mahler 1968, 55-56.)

Tällaisen autistisesti psykoottisen lapsen intrapsyykkinen rakenne ei kuitenkaan regressoidu mihinkään normaalin kehityksen vaiheeseen, koska tällaista kehitysvaihetta ei ole koskaan muodostunut. Äidin ja psykoottisen lapsen suhdetta Mahler kuvaa parasiittis-symbioottiseksi: se on molemmille osapuolille haitallinen suhde, toisin kuin biologinen symbioosi, joka viittaa molemminpuoliseen hyötyyn (Mahler 1968, 55). Symbioottis-psykoottisessa syndroomassa – jota kutsutaan myös Mahlerin syndroomaksi – lapsi on saavuttanut kehitystason, jossa eriytyminen äidistä olisi mahdollista, mutta täydellistä erillisyyttä ei synny.

Mahlerin mukaan ero normaalin kehityksen ja psykoottisten syndroomien välillä näkyy siinä, että 4–10 kuukauden ikäinen normaali lapsi sekä symbioottis-psykoottinen lapsi tunnistavat nälän tulevan omasta kehosta ja helpotuksen ulkopuolelta. Vastasyntyneellä (alle 2 kk) ja autistisessa psykoottisessa syndroomassa tällaista sisä- ja ulkopuolen erottelua ei kuitenkaan ole (Mahler 1968, 56).

Autistinen lapsi jää kehityksellisesti hyvin varhaiseen patologiseen tilaan, jossa edes perustavat erottelut – kuten subjekti–objekti, vietti–kohde tai minä–ei-minä – eivät ole alkaneet muodostua. Hän ei siis ole edes normaalin kehityksen symbioottisessa vaiheessa, vaan vielä varhaisemmassa, eriytymättömässä psyykkisessä tilassa.

3.2. Symbioosi

Normaalin autismin vaihetta seuraa mielihyväsävytteisten aistimusten myötä hämärä tietoisuus siitä, että tarpeentyydytystä ei voi toteuttaa itse, vaan se tulee jostakin itsen ulkopuolelta (Mahler 1975, 42). Toiselta kuukaudelta eteenpäin hämärä tietoisuus tarpeen tyydyttävästä objektista merkitsee autistisen kuoren murtumista ja normaalin symbioosin vaiheen alkamista, jossa lapsi toimii kuin hän ja äitinsä olisivat yksi omnipotentti systeemi – duaali yksikkö yhden yhteisen ulkorajan sisällä (Mahler 1968, 8, 15). ”Voimme sanoa, että kun kvasi-esihistoriallisella maagisen hallusinatorisen omnipotenssin aikakaudella rinta tai pullo *kuului selfiin*, kolmannelle kuukaudelle tultaessa objekti havaitaan *epäspesifinä, tarpeen-tyydyttävänä osaobjektina*” (Anna Freud 1965; lainattuna Mahler 1968, 12; *alkuperäinen kursivointi*).

Symbioosi tarkoittaa alun perin biologiassa kahden organismin molemminpuolisesti hyödyttävää suhdetta, mutta psykologisessa merkityksessä äidin ja vauvan välinen symbioosi ei ole tasavertainen. Vauva on täysin riippuvainen äidistä, kun taas äiti ymmärtää heidän olevan erillisiä yksilöitä. (Hakanen 1993, 24; Mahler 1968, 7; 1975, 44.)

Symbioottisessa vaiheessa vauva kokee itsensä ja äidin yhtenä kokonaisuutena eikä erota omaa itseään äidistä. Hänellä on eräänlainen harhakuva sulautumisesta äitiin, vaikka hän reagoikin äitiin eri tavoin kuin muihin ihmisiin ja erottaa äidin muusta ympäristöstä. Vauvan kokemus maailmasta on vielä jäsentymätön, eikä hän liitä havaintoihinsa selkeitä psykologisia merkityksiä. Symbioosin olennainen piirre on juuri se, että vauvalla näyttää olevan – Mahlerin (et al. 1975, 45) sanoin - ”hallusinatorinen tai deluusionaalinen somatopsyykkinen omnipotentti” harhakuva sulautumisesta äidin representaatioon.

Lapsen kehityksessä symbioosi äidin kanssa on aluksi välttämätön, mutta sen asteittainen purkautuminen mahdollistaa lapsen psyykkisen itsenäistymisen. Äidin tehtävänä on tukea vauvaa ja auttaa häntä vähitellen eriytymään. Nälän tunteeseen herääminen tarjoaa vauvalle ”elämysvoimaisia mielikuvia aikaisemmista syöttötilanteista” (Vuorinen 2004, 89). Äidin tullessa paikalle muistikuvat muuntuvat havaintokuviksi. Vuorisen (Ibid.) mukaan muistikuvan vaihtuminen havaintokuvaksi on vauvalle ensimmäinen oman identtisuuden kokemus. Minäkokemuksen ydin on koko elämän ajan yksilön kokemus omasta ruumiistaan (Hakanen 1993, 54) ja kokemuksen keskeinen sisältö on olemassaolon tunne (Vuorinen 2004, 87), jossa sisäiset sensaatiot muodostavat *selfin* ytimen (Mahler 1968, 11).

Minäkokemuksen perusta rakentuu ruumiillisista tuntemuksista, joiden kautta syntyy olemassaolon tunne (Mahler 1968, 11; Vuorinen 2004, 87). Tällöin vauva alkaa siirtyä sisäisten ärsykkeiden kokemuksesta ulkoisen maailman havaitsemiseen (Spitz 1974, 119-120). Tätä kehitystä kutsutaan separaatio-individuaatioprosessiksi, eli lapsen psykologiseksi syntymäksi. Prosessin aikana ego alkaa vähitellen eriytyä id:stä, mutta symbioottisen objektin menettäminen voi samalla herättää kokemuksen egon osan menetyksestä ja uhkan minuuden häviämisestä. (Hakanen 1993, 27; Mahler 1968, 220.)

Riittävän hyvä äiti (engl. *good enough mother*) tarjoaa lapselle tilaisuuden *illuusion*, että hänen rintansa on osa lasta. Illuusio on lapsen maagisen kontrollin alla. Vauvan näkökulmasta hän itse luo aina uudelleen äidin rinnan. Kun äiti ylläpitää ja vaalii tätä illuusiota, syntyy äidin ja lapsen välinen *jaettu illuusio*. Se on aivan keskeinen vauvan olemisen tunteen ja olemisen jatkuvuuden tunteen säilymiselle (*going on being*, ks. esim. Winnicott 1965, 86 ja 1971, 79-85). Rinnan oleminen (ts. äidillisen hoivan jatkuminen) ja siihen samastuminen antavat vauvalle mahdollisuuden olemiseen sekä *tunnon todellisesta* (*feeling of real*). (Kurkela 2003, 146; Winnicott 1965, 57; 1971, 79-80.) Sama pätee äidin hoivaan yleisesti. Omnipotenssi on lähes kokemuksellinen tosiasia. Äidin lopullinen tehtävä on vähitellen tuottaa pettymys (*disillusion*) lapselle, mutta äidillä ei ole menestymisen mahdollisuuksia, ellei hän aluksi ole kyennyt antamaan riittävää mahdollisuutta illuusion, että rinta on lapsen luoma. Illuusion mahdollistamiseksi äiti asettaa aktuaalisen rinnan juuri siihen minne lapsi on valmis sen luomaan ja juuri oikealla hetkellä. (Kurkela 2004, 129; Winnicott 1971, 3, 15.)

Kun vauva saa juuri oikea-aikaista hoivaa, hän kokee "luoneensa" äidin rinnan – syntyy subjektiivinen kokemus objektista. Aluksi lapsi ei tiedä, mitä hän tarvitsee, mutta äidin onnistunut vastaus muotoutumattomaan tarpeeseen synnyttää illuusion, että ulkoinen todellisuus vastaa lapsen

omaa luovaa kykyä. Vauva alkaa tarvita juuri sitä, mitä äiti tarjoaa, koska tarjonta osuu yhteen epämääräisen odotuksen kanssa. Näin vauvalle kehittyy tunne, että hän voi luoda todellisuutta. Ulkopuoliselle näyttää siltä, että vauva havaitsee rinnan, mutta vauva kokee sen vain, jos se ilmestyy juuri oikealla hetkellä. Kyse ei ole vastavuoroisuudesta – vauva ottaa rinnan kuin sen osa olisi häntä itseään, ja äiti antaa maitoa kuin se olisi osa häntä. Ajatus vastavuoroisuudesta on psykologin illuusio. (Winnicott 1965, 62; 1971, 16.)

Kun vauvaa hoidetaan ja käsitellään tavalla, jossa äiti herkkyydellään mukautuu vauvan liikkeisiin ja tarpeisiin, vauva voi kokea, että maailma toimii hänen tahtonsa mukaisesti – ikään kuin ulkoinen objekti olisi hänen oman mielensä luoma. Tämä tukee vauvan kaikkivoipaisuuden kokemusta eikä riko sitä. Jos äidin sopeutuminen vauvaan on riittävän hyvä, vauva alkaa vähitellen uskoa ulkoisen todellisuuden olemassaoloon, koska se näyttäytyy johdonmukaisena ja maagisesti yhteensopivana hänen sisäisen maailmansa kanssa. Tämä mahdollistaa sen, että vauva voi kohdata ulkoisia ärsykeitä ilman traumaa, koska ne resonoivat hänen sisäisen kokemuksensa kanssa. (Winnicott 1965, 146; 1971, 14). Toistuvat pettymykset auttavat lasta vähitellen tiedostamaan oman psyykkisen todellisuutensa ja erillisyytensä sekä ymmärtämään, että myös äidillä on sisäinen maailma (Vuorinen 2004, 113). Tämä turvallinen vuorovaikutus luo pohjan realiteettitestaukselle, jolloin lapsi oppii havaitsemaan ulkoisen maailman subjektiivisesta kokemuksestaan riippumatta ja se tukee samalla *true selfin* kehittymistä (Kurkela 2004, 130; Winnicott 1965, 146; 1971, 15).

Riittävän hyvä (*good-enough*) hoiva johtaa lapsen persoonallisuuden integraatioon, olemassaolon jatkuvuuteen (*'continuity of going-on-being'*), joka on eheän *true selfin* itu. Jos äiti epäonnistuu tehtävässään, *true self* vetäytyy, ja sen kääntöpuolena ilmenee reaktiivinen, mukautuva minuuksensa (*false self*, valheminä), joka kehittyy vastustamaan olemisen jatkuvuuden tunteen katkeamisen herättämää annihilaatiokauhua. Se ilmenee identiteetin epävarmuutena, olemisen tunteen puuttumisena, tyhjyyden ja epätodellisuuden kokemuksena, toivottomuutena ja merkityksettömyytenä. Varhaisia merkkejä tästä ovat ärtyneisyys sekä syömis- ja toimintahäiriöt, jotka voivat hävitä mutta palata myöhemmin vakavina (Winnicott 1965, 146). Kun persoonan jakautuminen ei ole liian suuri, lapsi voi jäljittelyn kautta elää lähes henkilökohtaista elämää ja jopa näytellä *true selfiä* - sellaisena kuin se olisi voinut olla olemassa (Winnicott 1965, 147).

Lapsen emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat monet ihmiset, mutta vaikutukset välittyvät ensisijaisesti äidin kautta, sillä lapsi voi varhaisessa vaiheessa kiintyä syvästi vain yhteen hoitajaan. Hoitajan pysyvyys on tärkeää kiintymyksen ja objektipysyvyyden kehittymiselle. Vaikka vanhemmat jakaisivat hoivan tasavertaisesti, lapsi valitsee silti ensisijaisen kiintymyshahmon,

useimmiten äidin, jota tukee biologinen imetys ja äidin luontainen tapa vastata lapseen. Tämä ensikiintymys luo perusturvallisuuden ja mahdollistaa myöhemmät suhteet muihin ihmisiin. (Hakanen 1993, 25-26; Spitz 1974, 118.)

Objekti- ja itsekonsanssin saavuttaminen mahdollistaa sen, että yksilö alkaa hahmottaa sekä toiset ihmiset että oman minuutensa pysyvinä ja kokonaisina. Tämä kehitysvaihe luo perustan ainutlaatuisille ja korvaamattomille kiintymyssuhteille sekä kyvylle kokea ja ylläpitää läheisyyttä ja luottamusta, mikä on olennaista myöhemmissä ihmissuhteissa, kuten parisuhteessa. Objektin poissaolo herättää tällöin kaipausta alkukantaisen kiukun sijaan, ja varhainen riippuvuuden tunne muuntuu psykologisesti merkitykselliseksi kaipaukseksi. Ilman luottamusta toista ihmistä kohtaan ja ilman kykyä läheisyyteen on yksilön aikuisuudessaan vaikea antautua esimerkiksi seksuaalisuhteen syville sulautumisen tunteille. (Hakanen 1993, 26, 48; Mahler 1968, 220.)

3.3. Transitionaaliobjekti

Winnicott (1971, 4) kuvaa, kuinka vauva voi peukalon imemisen ohella tai sijasta kiinnittyä esimerkiksi peiton nurkkaan, riepuun, nalleen tai toistuviin kosketusliikkeisiin. Näin muodostuu siirtymä- eli *transitionaaliobjekti* (Kurkela 2004, 131–132). Transitionaaliobjekti ei ole itsessään transitionaalinen, vaan se toimii symbolina osa-objektille, kuten rinnalle: se on todellinen, mutta ei äiti, ja juuri tässä jännitteessä sen merkitys rakentuu. Objekti mahdollistaa siirtymän äitiin sulautuneisuudesta suhteeseen erilliseen toiseen ja toimii lapsen ensimmäisenä ”ei-minä-omistuksena”, funktionaalisesti se *on* äiti ja yhtä aikaa se *ei ole* äiti. Se sijoittuu sisäisen ja ulkoisen maailman välitilaan, ollen osittain maagisen kontrollin piirissä mutta samalla sen ulkopuolella, ja tukee siirtymää omnipotenssista kohti realiteetintestausta (Winnicott 1971, 8–9, 120–121). Vaikka lapsi kohtelee sitä rajusti, se pysyy olemassa. Symbolisen tuhoutumisen kestätyään transitionaaliobjekti saa itsenäisen arvon ja avaa tien varsinaiseen objektisuhteeseen, jossa objektia voidaan rakastaa sen erillisyydestä huolimatta. Tämän jälkeen objektisuhteita leimaa tiedostamaton rakastamisen ja tuhoamisen välinen jännite: objekti on todellinen siksi, että se on fantasiassa ”tuhottu ja selvinnyt”. Projektiiviset mekanismit auttavat nyt tunnistamaan, *mitä on olemassa*, mutta eivät ole syy siihen, *miksi objekti on olemassa (why the object is there)* (Winnicott 1971, 121).

Kun yksilön persoonallisuuden rakenteen kehitys pysähtyy uudelleenlähestymisvaiheeseen (engl. *rapprochment*, Mahler 1968), on kysymyksessä psykiatrinen häiriö, josta käytetään nimitystä *rajatilapersonallisuus*. Rajatilapsykoottiset eivät ole saavuttaneet kehitystasoa, jossa projektiiviset

mekanismit avustavat sen *havaitsemisessa, mitä on olemassa*, mutta eivät ole syy siihen, *miksi objekti on olemassa*. (Winnicott 1971, 90.)

Transitionaaliset objektit liittyvät lapsen varhaiseen kokemukselliseen kehitykseen: lapsi kokee luoneensa jotakin, joka todellisuudessa oli jo olemassa. Tätä paradoksia ei ratkaista, vaan sen hyväksyminen mahdollistaa siirtymän kohti ulkoisen todellisuuden tunnistamista. Winnicottin kuvaama potentiaalinen tila on välitila lapsen ja äidin välillä, jossa erillisyyks ei ole pelkkä ero vaan myös yhdessäolon muoto. Tämä psyykinen tila suojaa mielikuvitusta ja luovuutta ja jatkuu myöhemmin esimerkiksi leikissä, taiteessa, filosofiassa ja uskonnossa. Paradoksin hyväksyminen - sen tunnustaminen, että ihminen kokee merkityksiä subjektiivisesti - tukee tervettä identiteettiä, sen ratkaiseminen taas voi johtaa defenseseihin ja epäaitoon minään.

Terve ihminen pystyy elämään paradoksin kanssa. Hän pystyy kokemaan maailman objektiivisena mutta samalla henkilökohtaisesti merkityksellisenä. Mutta kokemuksia ei väitetä kirjaimellisiksi objektiivisiksi totuuksiksi. Kokemus saa olla todellinen ilman että sitä objektivoidaan. Jos kykenemme iloitsemaan välitilastamme tekemättä tällaista vaatimusta, voimme nauttia välitilojen osittaisesta päällekkäisyydestä, kuten leikkiin, taiteeseen, uskuntoon tai filosofiaan liittyvien kokemusten samankaltaisuudesta. (Winnicott 1971, 14; Kurkela 2004, 128-156.) Jos subjektiivinen julistetaan objektiiviseksi, fantasia esitetään kirjaimellisena todellisuutena ja tämä voi näkyä mm. rigidinä ideologisuutena, joskus psykoottisena ajatteluna, hulluutena. ((Kurkela 2004, 131; Winnicott 1971, 18.)

3.4. True self – false self

Yksilön emotionaalisessa kehityksessä äidin kasvot toimivat lapselle ensimmäisenä peilinä. Katsoessaan äitiään lapsi tulee nähdyksi ja kokee siten olemassaolonsa: *“Kun katson, tulen nähdyksi – siis olen.”* (Winnicott 1971, 149.) Äidin ilmeet heijastavat lapselle tämän omaa kokemusta. Jos äiti katsoo lastaan aidosti, lapsi näkee omat tunteensa heijastuneina hänen kasvoiltaan ja kokemus saa vahvistuksen. Mutta jos äiti on ilmeetön tai ilmaisee vain omia mielentilojaan ja defensesjään, lapsi ei näe itseään – vain äidin kasvot. Tällöin peili ei heijasta, vaan jää tyhjäksi (Winnicott 1971, 151).

Ilman nähdyksi tulemistä lapsi ei koe itseään todellisena. Myöhemmin tällainen kokemus voi johtaa siihen, että ihminen etsii pinnallista kauneutta todellisen kohtaamisen sijaan: hän ei katso peiliin,

hän katsoo peiliä, mutta ei itseään sen heijastuksessa (Kurkela 2004, 141, 150; Winnicott 1971, 151–152).

Jos peilaus on puutteellista tai epäjohdonmukaista, lapsen minäkuva voi jäädä fragmentoituneeksi, mikä voi vaikuttaa seksuaaliseen suuntautumiseen. Jos seksuaalinen kehitys pysähtyy tai libido kääntyy ulkomaailmasta takaisin minään *primaarin narsismin* vaiheen tasolle, tapahtuu paluu autoeroottisuuteen. Tästä on johdettu tulkinta, jonka mukaan homoseksuaalinen suhde kohdistuu joissakin tapauksissa epäsuorasti omaan minään ja omaan ruumiillisuuteen. *Narsistisen objektivalinnan* pohjalta mies voi valita seksuaaliseksi kohteekseen toisen miehen, joka toimii hänen minänsä peilinä tai sen korvikkeena. Siten mies on seksuaalisesti yhteydessä itseensä ja omiin sukuelimiinsä toisen miehen muodossa, joka symboloi itseään. (Freud 2001, 51-54.)

Kun lapsi ei voi käyttää äitiä apuegona eli turvautua häneen sisäisen maailmansa tukemiseksi, hänen on etsittävä korvaavia keinoja pysyäksään koossa. Tällöin lapsi voi kiinnittää huomionsa ulkoisiin ärsykkeisiin – kuten valoon tai ääniin – saadakseen hetkellistä jatkuvuuden ja tuttuuden tunnetta. Näistä muodostuu ylläpitomekanismeja (*maintenance mechanisms*), jotka eroavat normaaleista objektisuhteista tai defensesseistä. Ne suojelevat haurasta minää estämällä ympäristön ylikuormittavia vaikutuksia. (Kurkela 2004, 141, 150; Winnicott 1971, 151.)

Jos äiti epäonnistuu riittävästi, lapsessa tapahtuu lohkoutuminen (*split*). Lohkotun minuuden toisella puolella (*false self*) lapsi lähestyy ulkoista objektia. Winnicott tarkoittaa valheminällä lapsen kehityksen vääristymistä vanhempien ja muun ympäristön edellyttämään ja hyväksymään suuntaan, lapsen sisäisille tarpeille ja ominaisuuksille perustuvan itsen (*true self*) ikään kuin kapseloituessa valheminän emotionaalisesti onton kuoren sisään. Toisella osalla lapsi luo suhteen subjektiiviseen objektiin tai ilmiöihin, jotka voivat olla aluksi luonteeltaan vain ruumiillisia tuntemuksia (esim. autistinen edestakainen liike) ja joihin ei objektiivisesti havaittava maailma juurikaan pääse vaikuttamaan. Kun lapsi kommunikoi subjektiivisten objektien kanssa, hän on samalla *aktiivisessa ei-kommunikoivassa tilassa ulkomaailmaan*. Suhteessaolo subjektiivisiin objekteihin vaikuttaa lapsesta todelliselta. Sen sijaan *false selfin* kautta tapahtuva vuorovaikutus ulkomaailman kanssa (so. aktiivinen ei-kommunikoiva suhteessaolo) ei synnytä reaalista vaikutelmaa; se ei ole todellista kommunikaatiota, koska itseyden ydin, *true self*, ei ole siinä mukana. (Kurkela 2004, 143; Winnicott 1965, 183-184.)

False self on puolustusrakenne, joka syntyy, kun lapsi ei voi ilmaista aidosti itseään. Se toimii irrallaan kehosta ja tunteista, suojellen haavoittuvaa true selfiä ylläpitämällä sosiaalista

vuorovaikutusta ilman sisäistä yhteyttä. Jos ulkoinen todellisuus on liian vaikea, lapsi saattaa vetäytyä sisäiseen maailmaansa, mikä voi johtaa dissosiaatioon ja psyyken ja kehon eriytymiseen. False self muodostaa psyykkisen kalvon, joka erottaa sisäisen maailman ulkopuolisesta.

Normaalissa kehityksessä se toimii suojaavana sosiaalisena asenteena ilman, että true selfin luovuus ja aitous estyvät, jotka ilmenevät erityisesti luovuuden, tieteen, taiteen, uskonnon ja leikin alueilla, joissa kompromisseja ei voi tehdä.

Winnicottin käsite psyyke-sooma viittaa psyykkisen ja ruumiillisen kokemuksen erottamattomaan kokonaisuuteen. Lapsi ei synny valmiin mielen kanssa, vaan mielen (*mind*) tulee vähitellen asettua kehoon – psyykkinen elämä juurtuu ruumiilliseen olemiseen varhaisen vuorovaikutuksen kautta riittävän hyvän äidin kanssa. Tällöin keho alkaa tuntua omalta. Jos tämä kehitys häiriintyy, voi syntyä erillisyyden kokemus mielen ja kehon välillä, mikä voi ilmetä psykosomaattisina oireina tai kokemuksena, ettei keho ole oma. Tässä yhteydessä voidaan puhua dissosiatiiivisista prosesseista, vaikka Winnicott ei käytä dissosiaatio-termiä systemaattisesti.

Winnicott (1971, 99-104) kuvaa tapausta, jossa poika syntyi äidille, joka oli voimakkaasti toivonut tyttöä. Äiti kohteli poikaa tyttönä ja puki hänet tytöksi ikään kuin se olisi ollut todellisuutta. Varhaisen riippuvuuden vaiheessa lapsi mukautui tähän, koska hänen todellinen minänsä ei ollut vielä riittävän kehittynyt vastustamaan ympäristön odotuksia. Tämän seurauksena kehittyi false self, jossa lapsen oma kokemus ja identiteetti korvautuivat ulkoa annetulla roolilla. Aikuisuudessa tämä ilmeni vieraantumisen, epätodellisuuden ja minuuden katkoksen kokemuksina, koska todellinen minä ei ollut saanut kehittyä, vaan sen tilalle jäi äidin fantasiasta peräisin oleva mukautuva rakenne. Ympäristö vaati tietynlaista olemista, ja psyyke rakensi suojarakenteen tämän vaatimuksen varaan.

Kun ympäristö tarvitsee lasta joksikin muuksi kuin mikä hän on, lapsi luopuu olemisestaan selviytyäkseen. Ydinminä jää piiloon ja sopeutuminen tapahtuu selviytymisenä, ei kehityksenä. Aikuisuudessa tämä koetaan vieraantumisena: elämää eletään, mutta sitä ei tunneta omaksi. Tämä on *as if*-ilmiön (käsite on Helen Detschin 1942) ydin: elämä tapahtuu esityksenä, ei kokemuksena. “Minä tiedän, mitä minun *pitäisi* tuntea, ja osaan käyttäytyä sen mukaan.” Tässä tapauksessa oli havaittavissa lähes täydellinen toisen sukupuolen dissosiaatio, joka oli organisoitunut suhteessa ulkoisiin tekijöihin hyvin varhaisessa kehitysvaiheessa.

3.5. Polymorfinen perversio

Tässä alaluvussa tarkastellaan psykoanalyttisen kehityspsykologian käsityksiä seksuaalisuuden muodostumisesta sekä siitä, miten lapsuuden kokemusten ajatellaan vaikuttavan aikuisen

sukupuolisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen. Luvun tarkoituksena on osoittaa, että sukupuolta ja seksuaalisuutta on modernissa ajattelussa selitetty paitsi biologisten myös psyykkisten kehitysprosessien kautta, joissa varhaiset kiintymyssuhteet, fantasiat ja kulttuuriset normit muokkaavat yksilön seksuaalista identiteettiä. Samalla alaluku havainnollistaa, kuinka käsitykset seksuaalisuudesta ovat vaikuttaneet laajempiin näkemyksiin sukupuolesta, kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Sigmund Freudin psykoanalyttisen teorian mukaan seksuaalisuus kehittyy vaiheittain lapsuudesta aikuisuuteen, ja kehityksen kypsänä päämääränä on genitaalinen seksuaalisuus, joka suuntautuu toiseen ihmiseen ja mahdollistaa lisääntymisen. Freud ajatteli, että yksilö saavuttaa tämän vaiheen erilaisten psykoseksuaalisten kehitysvaiheiden kautta. Perversiosta puhutaan, jos välitavoite korvaa kokonaan normaalit sukuvietin tavoitteet. (Freud 1971, 76, 81.)

Freudin käsite *lapsuuden polymorfinen perversio* (saks. *polymorph-perverse Sexualität*) viittaa siihen, että lapsen seksuaalisuus on monimuotoista, hajautunutta ja vähemmän rajoittunutta kuin aikuisen. Lapsella on luontaisesti taipumuksia perversioiden eri suuntiin, ja hän voi kokea mielihyvää eri tavoilla ja kehon alueilla, ennen kuin seksuaalisuus kanavoituu genitaaliseen, heteroseksuaaliseen suuntautumiseen. Jos kehitys keskeytyy tai estyy, seurauksena voi olla perversio aikuisuudessa. (Freud 1971, 103, 113.)

Freudille lapsen koko ruumis oli nautinnonväline. Ensimmäiset esigenitaaliset jäsentymät, kuten kannibaalinen vaihe, yhdistävät sukupuoliset toiminnot muuhun aistillisuuteen, eikä lapsi vielä ajattele mielihyvää ”seksinä”. Kehon rytmiset ja mekaaniset liikkeet, kuten keinuminen, voivat jo synnyttää nautintoa ja kiihottuneisuutta, ja voimakkaat tunne-elämykset – pelko, jännitys, ilo – kytkeytyvät seksuaalisuuteen. Nämä kokemukset vaikuttavat myös aikuisen mielikuvituksen kautta haettavaan elämyksiin. Polymorfinen perversio kuuluu lapsen normaaliin kehitykseen, ja sosiaalinen kasvatus sekä kulttuuriset rajoitukset ohjaavat viettien sublimaatioon, mikä edistää kulttuurista luovuutta. Näin kulttuuri on osin sublimoidun polymorfisen seksuaalisuuden tulosta. Mikäli kehityksen aikana osa libidosta kuitenkin fiksoituu tiettyyn varhaiseen vaiheeseen, seksuaalinen tyydytys ei myöhemminkään välttämättä suuntaudu genitaaliseen ja vastavuoroiseen suhteeseen. Lisäksi myöhemmässä elämässä stressi, sisäiset konfliktit tai trauma voivat laukaista regression, jossa psyykkinen toiminta palautuu aiempien kehitysvaiheiden malleihin. (Freud 1971, 113–114.)

Objektisuhdeteorian näkökulmasta normaalissa seksuaalisuudessa seksuaalinen kiinnostus suuntautuu todelliseen partneriin kokonaisena ihmisenä (kokonaisobjektina). Partneri ei ole pelkkä väline tyydytyksen saavuttamiseen, vaan hänellä on itsenäinen merkitys, ja juuri tämä suhde kokonaisobjektiin on keskeinen osa molemminpuolista seksuaalista tyydytystä. Tässä kehyksessä tietoinen esileikki nähdään prosessina, joka lisää seksuaalista jännitettä ja samalla vahvistaa kiinnostusta partneriin (eli partneri “katektoidaan”, hänestä tulee halun kohde). (Sperling & Arrow 1954, 336.)

Perversiossa logiikka on erilainen. Siinä seksuaalinen toiminta toimii ennen kaikkea sisäisen psyykkisen jännitteen purkamisen välineenä. Tällöin partneri ei tule kohdatuksi kokonaisena objektina, vaan hän jää osaobjektiksi (eli vain jokin osa tai piirre on merkityksellinen). Tästä syystä puhutaan myös partnerin dekatektoimisesta, eli kiinnostus ei kohdistu koko ihmiseen vaan johonkin rajattuun elementtiin. (Ibid.)

Samaa periaatetta sovelletaan fetisismiin. Esimerkiksi korkokengät naisella voivat olla seksuaalisessa leikissä eroottinen lisä tai kiihottava elementti ilman että ne korvaavat partneria. Mutta jos seksuaalinen kiihottuminen tai erektio kohdistuu pelkästään kenkiin eikä partneriin, kengistä tulee osaobjekti eli fetissi. Tällöin ero ei ole täysin kategorinen, vaan aste-ero sen välillä, mikä toimii vain kiihokkeena ja mikä korvaa kokonaisobjektin.

Stollerin mukaan seksuaalinen kiihottuminen ei synny pelkästä biologisesta ärsykkeestä, vaan kyvystä rakentaa mielessä eroottinen fantasiatilanne. Mielikuvitus kuuluu kaikkeen seksuaalisuuteen, mutta perversiossa suhde kohdistuu ensisijaisesti fantasiaan eikä todelliseen ihmiseen. Tällöin toinen ihminen tai oma keho toimii lähinnä fantasian rekvisiittana. Fantasiat voivat sisältää varhaisiin traumoihin, nöyryytyksiin tai uhkiin liittyviä kokemuksia, jotka muutetaan hallituiksi ja nautinnollisiksi. Stollerin mukaan tällaisen fantasian taustalla on usein aggressiivinen tai vihamielinen lataus, minkä vuoksi perversio voidaan ymmärtää vihan erotisoituneena muotona (Stoller 1986b, 19-23).

Normaalissa seksuaalisuudessa fantasia tukee todellista suhdetta, jossa toinen saa olla erillinen ja arvaamaton: täydellinen mukautuvuus ei ole parempi kuin hallusinaatio. Perversiossa asetelma kääntyy päinvastaiseksi: todellinen suhde alistetaan fantasialle, joka toimii keinona hallita toista sekä omaa ahdistusta. Kaikki perversiot eivät kuitenkaan liity aggressioon. Ne voivat kytkeytyä myös jännityksen purkamiseen, kontrollin tarpeeseen, riippuvuuteen tai tiettyihin fantasiarakenteisiin. Persion ytimessä on kypsän seksuaalisen kontaktin välttäminen: henkilö ei

antaudu kokemukselle, vaan säilyttää tilanteessa etäisen, osittain dissosioituneen ja manipuloivan egokontrollin (Khan 1965, 402; lainattuna Stoller 1986a, 24-27).

Ihmisen varttuessa seksuaalisuus keskittyy tietyille alueille ja yleisseksuaalisuus kehon suhteen vähenee. Kyky esinautintoon vähenee loppunautinnon kustannuksella. Frankfurin koulukuntaan kuuluneen psykoanalyttikko Wilhelm Reichin (1897-1957) mukaan jokin muu tekijä kuin normaali biologinen kasvutapahtuma aiheuttaa sen, että lapsi meissä turhautuu, kun alamme painottaa liiallisesti pelkkää sukupuolielimellisyyttä. Se, että ruumiimme kadottaa kykynsä kokea esileikkistä nautintoa, saattaakin juontua ajattelumme vinoutumisesta. Me emme ehdi leikkiä, koska energia tukahtuneessa tilassaan vaatii nopeaa purkautumista. Ja tämä johtaa siihen, ettei orgasmista tule täysin tyydyttävää, koska emme käytä energiaa luonnollisesti, vaan ikään kuin pakosta, vääristyneesti. Reich kuvasi ihmisen olemista nykyisissä "patriarkalisissa" yhteisöissä vieraantumisenä. (Virtanen 1983, 108.) Viimeisinä vuosinaan Reich kehitti Orgoni-akkumulaattorin, johon hän pyrki lataamaan seksuaalienergiaa - sitä samaa, jonka voimalla ufot lentävät.

3.6. Päiväkotien sukupuolikasvatuksesta

Tässä alaluvussa tarkastellaan kehityspsykologisia käsityksiä sukupuoli-identiteetin muodostumisesta sekä niitä yhteiskunnallisia ja ideologisia kiistoja, joita lasten sukupuoli- ja seksuaalikasvatus nykykeskustelussa herättää. Alaluku havainnollistaa, että sukupuolta koskeva keskustelu ei rajoitu tieteellisiin kysymyksiin, vaan liittyy laajempiin ideologisiin erimielisyyksiin siitä, miten lapsuutta, identiteettiä ja normaalia kehitystä tulisi ymmärtää ja ohjata.

Kehityspsykologiassa tunnetaan ilmiö nimeltä sukupuolen pysyvyys (engl. *gender constancy*). Tunnetuimmat varhaiset tutkimukset liittyvät psykologeihin Lawrence Kohlberg (1966) sekä Ronald G. Slaby ja Karin Frey (1975). He havaitsivat, että noin 3–5-vuotiaat lapset alkavat ymmärtää sukupuolen pysyvyyden ajassa: pojasta kasvaa mies ja tytöstä nainen, vaikka ulkoiset piirteet, kuten vaatteet, hiukset tai leikit, muuttuisivat. Tätä pidettiin merkinä siitä, että lapsi muodostaa itse käsityksen sukupuolen pysyvyydestä eikä vain toista ympäristöstään oppimiaan sääntöjä.

Nykypsykologian mukaan lasten kehollinen uteliaisuus, mielihyvä ja läheisyyden tarve ovat osa normaalia kehitystä, mutta eivät vastaa aikuisen seksuaalisuutta. Lasten kysymykset esimerkiksi vauvojen alkuperästä ovat tiedollisia, eivät seksuaalisia. Lapsen mielikuvitusleikit, kuten se että

poika leikkii prinsessaa, eivät kerro lapsen sukupuoli-identiteetistä – ne ovat mielikuvitusleikkejä: Poika leikkii prinsessaa, ei tyttöä. Lapsi saattaa leikissä samastua keneen tahansa.

Kritiikkiä on esitetty varhaiskasvatuksen suuntaan, jossa perinteisiä sukupuolieroja pyritään hämärtämään. Tällainen varhainen vaikuttaminen saatetaan nähdä lapsen identiteetin kehittymistä haittaavana ja jopa aivopesuna. Todellisuudentajua ja kriittistä ajattelukykyä häiritsevän opetuksen vaikutuksesta lapsen ja nuoren on yhä vaikeampi luottaa oman kehonsa pysyvien sukupuoliominaisuuksien välittämään tietoon siitä, kuka hän on. Lasten ennenaikainen seksuaalisointi, esimerkiksi seksuaalisuutta herättävän kasvatuksen kautta, voi häiritä tervettä kehitystä ja altistaa lapsia hyväksikäytölle. ²(Puolimatka 2019, 100, 111.)

Kesäkuussa 2023 Opetushallitus julkaisi ohjeistuksen, jonka mukaan päiväkotilapsille tulee antaa ikätasoista tietoa sukupuolen moninaisuudesta, esimerkiksi kertomalla, että joillakin pojilla on pimppi ja että on mahdollista kasvaa aikaisena naiseksi, vaikka olisi syntymässä todettu pojaksi. Tämä ohjeistus on herättänyt huolta joidenkin vanhempien keskuudessa, sillä sen koetaan olevan ristiriidassa lapsen kehityspsykologian kanssa. Kasvatustieteen ja käytännöllisen filosofian tohtori Tapio Puolimatka arvosteli ohjeistusta Kujala-ohjelmassa 30.6.2023 todeten, että tämä on tietenkin yksi tapa tuottaa sukupuoli-ahdistuneita lapsia. Puolimatka sanoo, että useimmat ihmiset eivät tunne erikseen "olevansa" poika tai tyttö – ja jos tällaista tunnetta ei ole, saatetaan lapselle väittää hänen olevan muunsukupuolinen. Hän on esittänyt vastaavia näkemyksiä myös blogissaan.

Ruuhkavuodet-perhemedia tiedotti 24.12.2023: ”Sukupuolen määritti aikaisemmin ainoastaan biologia ja sukuelimet. Nykykäsityksen mukaan sukupuolta pidetään moniulotteisempana ilmiönä. Anna lapsen tutkia, kokeilla ja leikkiä rauhassa erilaisia sukupuoli-identiteettejä ja -rooleja. Tarjoa siihen mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi pojille mekkoja.”

² Puolimatkan mukaan sukupuolikasvatus voi horjuttaa lapsen käsitystä sukupuolen pysyvyydestä. Puolimatka on kertonut tapauksista, joissa lapsen sukupuoli on vaihtunut jopa kesken koulupäivän. Eräs isä järkyttyi vanhempainillassa kuultuaan, että opettaja oli tehnyt hänen tyttärelleen nimilapun pojan nimellä ja puhutteli häntä poikana. Eräessä yhdysvaltalaisessa päiväkodissa viisivuotias Kelly vaihtoi sukupuoltaan. Päiväkodissa järjestettiin tilaisuus, jossa poika poistui hetkeksi ja palasi tytönvaatteissa uudella nimellä. Lapsille kerrottiin pojan olevan nyt tyttö. Eräs päiväkodin tilaisuuteen osallistunut tyttö palasi kotiin ja sanoi äidilleen itkuisella äänellä: ”Äiti, olenko minä muuttumassa pojaksi? Kelly on muuttumassa tytöksi, minä en halua muuttua pojaksi.” Eräs äiti kertoi, että hänen tyttärensä väitti olevansa transsukupuolinen vasta sen jälkeen, kun häntä oli kiusattu koulussa. (Puolimatka 2019, 100.)

Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Jari Sinkkonen on vakuuttunut, että ajatus sukupuolten laajasta kirjosta on aikuisten ihmisten keksintöä. ”Minä en tällaista moninaisuuspuhetta ymmärrä alkuunkaan. Se, että sanotaan kolmivuotiaalle, että olet muunsukupuolinen, kuulostaa kornilta. Pojalla on pippeli ja tytöllä pimppi ja sillä selvä.”

Kuten Saksassa herännyt keskustelu ns. päiväkotien seksihuoneista osoittaa, sukupuoli- ja seksuaalikasvatuksen painopisteiden siirtyminen varhaislapsuuteen voi herättää laajaa huolta ja vastustusta. Uusissa saksalaisissa masturbointihuoneissa pikkulapsia rohkaistaan koskettelemaan itseään seksuaalisesti ja osallistumaan seksileikkeihin muiden lasten kanssa. (Joyce 2022, 128; Bild 30.6.2023, lainattuna *Kansalainen* 26.8.2023; Die Welt 29.8.2023; lainattuna *Kansalainen* 26.8.2023.) Samoin Suomessa Opetushallituksen ohjeistusta on arvosteltu ideologisuudesta ja lapsen kehityspsykologian sivuuttamisesta. Puolimatka ja Juha Ahvio ovat useissa yhteyksissä arvostelleet sitä, että päiväkotien sukupuolikasvatus perustuu Alfred Kinseyn ja John Moneyn kiistanalaisiin tutkimuksiin ja on osa kampanjaa pedofilian laillistamiseksi: Radio Patmoksen päätoimittajan mukaan lasten seksuaalisointi on jo määritelmällisesti luonteeltaan pedofiilistä (JSN 2024); lausumalla puolustettiin Juha Ahviota. Suomessa seksuaalikasvatus on pakollinen osa opetussuunnitelmaa. Italiassa lakiesitys kaikenlaisen sukupuolikasvatuksen kieltämiseksi on senaatin käsittelyssä, ja sen hyväksymistä pidetään todennäköisenä hallitusenemmistön vuoksi keväällä 2026.

4. SUKUPUOLI JA IDEOLOGIA

Tässä luvussa tarkastellaan biologiselle sukupuolikäsitykselle vaihtoehtoisia näkemystä, jossa sukupuoli ymmärretään ensisijaisesti sosiaalisesti ja psykologisesti rakentuvana ilmiönä. Luvun tarkoituksena on osoittaa, miten modernit sukupuoli-identiteettiä koskevat teoriat ovat syntyneet osana seksologian, psykologian ja feministisen ajattelun kehitystä sekä miten ne ovat vaikuttaneet nykyisiin käsityksiin sukupuolen moninaisuudesta ja yksilön oikeudesta määritellä oma identiteettinsä. Samalla luku havainnollistaa, että sukupuolta koskevat teoriat eivät ole pelkästään empiirisiä kuvauksia ihmisestä, vaan niihin liittyy myös filosofisia, yhteiskunnallisia ja ideologisia oletuksia siitä, missä määrin sukupuoli määräytyy biologian ja missä määrin kulttuurin, kasvatuksen ja yksilöllisen kokemuksen kautta.

Sukupuoli-ideologialla (gender-ideologialla) viitataan näkemykseen, jonka mukaan naisten ja miesten väliset erot ovat ensisijaisesti sosiaalisesti rakentuneita ja siten muutettavissa. Tämän näkemysten mukaan sukupuoli ei määräydy objektiivisesti havaittavien lisääntymisbiologisten

tuntomerkkien perusteella, vaan ihmisen subjektiivisen kokemuksen pohjalta. Tähän ajatteluun liittyy pyrkimys purkaa sellaisia sukupuoleen liitettyjä rooleja ja rakenteita, joita pidetään epäoikeudenmukaisina, ja siinä korostetaan yksilön oikeutta määritellä oma sukupuoli-identiteettinsä. (Puolimatka 2019, 151.) Ajatus sukupuoli-identiteetin fluidiudesta ja muovautuvuudesta on osaltaan toiminut taustana käsitykselle sukupuolen moninaisuudesta. Näkemys nojaa feministisessä teoriassa esitettyyn ajatukseen sukupuolesta sosiaalisena konstruktiona. Transajattelu on kehittynyt osin näiden sukupuolta koskevien teoreettisten keskustelujen pohjalta.

Transideologian varhaisiksi oppi-isiksi on mainittu seksologit John Money ja Magnus Hirschfeld, jonka perustamassa Seksologian instituutissa (Institut für Sexualwissenschaft) suoritettiin ensimmäiset modernit sukupuolenvaihdosleikkaukset 1920-luvun Weimarin tasavallassa. Hirschfeldin käsiälää ovat termit *transvestiitti*, *transseksuaali* ja *rasismi*. John Moneyltä ovat peräisin käsitteet *sukupuoli-identiteetti*, *sukupuolirooli* ja *seksuaalinen suuntautuneisuus*. Sukupuoliroolit olivat sosiaalisesti opittuja ja vapaasti valittavissa. John Money suositteli käyttämään perversion sijaan termiä *parafilia*, koska se oli neutraalimpi ja kliinisempi eikä kantanut vapaan valinnan mukanaan tuomaa moraalista makua.

1950-luvulla John Moneyn teoria vastasyntyneestä psykoseksuaalisena ”tyhjänä tauluna” sai laajaa hyväksyntää, koska se sopi aikansa ajatteluun. Aiemmin sukupuolieroja oli selitetty biologialla ja hormoneilla, mutta kun hormonaalisia todisteita esimerkiksi homoseksuaalisuuden tai sukupuoli-identiteetin selittämiseksi ei löydetty, biologiset teoriat menettivät suosiotaan. Samaan aikaan Freudin ja behaviorismin vaikutuksesta korostui näkemys, jonka mukaan ihmisen käyttäytyminen muotoutuu sosiaalisen oppimisen kautta. Tässä ilmapiirissä ajatus siitä, että sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen ovat ympäristön, vanhempien ja yhteiskunnan muovaamia, vaikutti uskottavalta – etenkin kun sen esitti arvostettu Johns Hopkinsin sairaala. (Colapinto 2000, 34.)

John Money päätteli teoretisointinsa pohjalta, että ennen kahden vuoden ikää aloitettu sukupuolenkorjaushoito muovaisi lapsen sukupuoli-identiteetin haluttuun suuntaan riippumatta biologisesta sukupuolesta. John Money ja hänen Johns Hopkinsin työryhmänsä olivat suorittaneet sukupuolenkorjauksia hermafrodiittisille lapsille, joilla katsottiin olevan synnynnäinen neurologinen potentiaali kummankin sukupuolen suuntaan - mutta he eivät olleet tehneet sukupuolenvaihdosta lapselle, jolla oli syntyessään normaalit genitaalit ja niitä vastaava hermotus. Money yleisteli teoriansa hermafrodiittien mahdollisesta syntymähetken psykoseksuaalisesta neutraaliudesta koskemaan *kaikkia* lapsia. (Colapinto 2000, 44, 46.)

Tilaisuus teorian testaamiseen syntyi, kun winnipegiläinen pariskunta toi hänen hoitoonsa kaksosvauvat, joista toiselta penis oli vahingoittunut ympärileikkauksessa. Poika nimettiin Brendaksi, hänet kastrotiin ja hänelle tehtiin kosmeettinen vagina. Vanhempia ohjeistettiin salaamaan totuus ja kasvattamaan lapsi aktiivisesti tyttönä. Nyt voitaisiin ratkaista pitkään jatkunut kiista siitä, kumpi olisi seksuaalisen minäkäsityksen kannalta ensisijainen, kasvatus vai luonto. (Colapinto 2000, 33, 50.)

John Money pyrki muokkaamaan kaksosten, Brendan ja Brianin, käsitystä omasta sukupuolestaan. Hänen teorian mukaan lasten sukupuoli-identiteetti kehittyy sukupuoliskeemojen - Moneyn käyttämä termi käsityksille siitä, mikä on tyttömäistä tai poikamaista - kautta ja niiden muodostumista vahvistaa varhainen tietoisuus sukuelinten eroista. Money uskoi, että pornografia ja sukuelinten tutkiminen auttavat lapsia ymmärtämään sukupuoltaan. Tämän vuoksi hän näytti kaksosille kuvia alastomista lapsista ja aikuisten yhdynnästä sekä kehotti heitä riisuutumaan ja tutkimaan toistensa sukuelimiä. Money piti tällaisia kokemuksia tärkeinä sukupuoli-identiteetin kehittymiselle ja erityisesti Brendan sukupuolenvaihdon onnistumiselle. (Colapinto 86-87, 2000.)

Harjoitukset sisälsivät ”leikkiä yhdyntäliikkeillä”, jotka Brian muistaa Moneyn esitellessä heille ensi kertaa heidän ollessaan 6-vuotiaita. Money sai Brendan menemään nelinkontin toimistonsa sohvalle ja Brianin menemään polvilleen hänen taakseen ja sijoittamaan haaruksensa Brendan pakaroiden väliin. Variaatiot terapiassa sisälsivät Brendan makaamassa selällään jalat auki Brian päällään. Ainakin yhden kerran Money myös kuvasi heitä. Näitä käytäntöjä on myöhemmässä tutkimuksessa arvioitu vakaviksi eettisiksi rikkomuksiksi ja lasten hyväksikäytöksi. (Colapinto 200, 87.)

John Money oli kiinnostunut lasten seksuaalisen käyttäytymisen jäljittelystä vierailtuaan vuonna 1969 Pohjois-Australiassa Yolngu-yhteisössä. Money kirjoitti, että Yolngun avoin suhtautuminen alastomuuteen ja lasten seksuaaliseen leikkiin (engl. *sexual rehearsal play*) mahdollisti lapsille kasvun aikuisiksi, joilla on selkeä käsitys sukupuolten eroista, sukupuolielinten merkityksestä ja omasta kohtalostaan lisääntymisessä sekä terveestä sukupuoli-identiteetistään miehenä tai naisena. Moneyn matkakumppani professori J. E. Cawte kiisti leikin esiintymisen. Kritiikistä huolimatta Yolngu-esimerkki pysyi keskeisenä Moneyn myöhemmässä työssä, mm. *Man & Woman, Boy & Girl* ja *Science* -aikakauslehdessä (1975). (Colapinto 2000, 87.)

Kun Brenda oli puettu ensi kertaa mekkoon, hän oli yrittänyt repiä sen yltään. Hänen äitinsä muistaa ajatelleensa: ”Hyvä luoja, hän tietää olevansa poika eikä halua olla tyttö. Mutta ehkä voin

opettaa hänet haluamaan olla tyttö.” Brian muisteli: ”Hänessä ei ollut mitään feminiinistä. Hän käveli kuin poika, istui jalat harallaan ja puhui poikien juttuja – ei siivoamisesta, naimisiinmenosta tai meikkaamisesta. Halusimme molemmat leikkiä poikien kanssa, käydä lumisotaa ja leikkiä armeijaa. Hän leikki minun leluillani.” Brenda/David puolestaan muisteli: ”Tunsin olevani samanlainen kuin veljeni – ei niinkään, että olisin tuntenut itseni pojaksi, vaan että olimme veljeksiä. Sillä ei ollut väliä, että olin mekossa.” (Colapinto 2000, 56-57.)

Lastentarhassa Brendasta oli heti tullut naurunalainen. Aina kun hän kulki ohi, lapset alkoivat kikattaa – niin tytöt kuin pojat. Opettaja aisti hänessä jotakin erilaista ja kuvasi häntä ronskiksi ja remuavaksi. ”Hän oli enemmän poika – luonnoltaan (engl. *in the nature of things*)”, lastentarhanopettaja McGregor muisteli ja oli vakuuttunut, että Brenda tiesi tämän alitajuisesti. ”En usko, että hän tunsii olevansa pieni tyttö.” (Colapinto 2000, 61.)

Moneyyn kehittämä sukupuolen uudelleensuuntaamiseen tähdännyt hoitomalli epäonnistui: murrosiässä David Reimer hylkäsi hänelle määrätyn naisellisen sukupuoliroolin ja identifioitui mieheksi. Hän koki merkittävää sosiaalista stigmaa ja psyykkistä kuormitusta tytön roolissaan, ja myöhemmässä elämässään hän kärsi vakavista mielenterveysongelmista. David Reimer ampui itsensä haulikolla vuonna 2004, ja hänen kaksoisveljensä menehtyi myöhemmin lääkkeiden yliannostukseen.

John Money raportoi tapauksen pitkään onnistuneena ja käytti sitä keskeisenä tukena sukupuoli-identiteetin sosiaalista muotoutumista koskeville teorioilleen. Tapaus raportoitiin menestystarinana lääketieteelliseen kirjallisuuteen ja se vaikutti merkittävästi siihen, miten sukupuolen oppimisen teoriaa ymmärrettiin vuosikymmeniä lääketieteessä ja psykologiassa ennen kuin sen todelliset seuraukset tulivat julki Reimerin oman kertomuksen ja myöhemmän tutkimuksen myötä. Niissä osoitettiin, että syntymää edeltäneet tekijät asettavat rajat sille, kuinka pitkälle kulttuuri, oppiminen ja ympäristö voivat suunnata ihmisen sukupuolista identiteettiä. (Colapinto 2000, 76.)

Alusta lähtien feministiset painostusryhmät ryhtyivät tukemaan John Moneyyn väitteitä seksuaalisen identiteetin muovailtavuudesta, koska sen koettiin tukevan feministien yhteiskunnallisia tasa-arvoon tähtääviä pyrkimyksiä. Esimerkiksi feministi Kate Millett lainasi John Moneyä teoksessaan *Sexual Politics* (1970). Samalla tiedelehdet kieltäytyivät julkaisemasta kriitikkojen kiistanalaisiksi leimaamia artikkeleita (Colapinto 2000, 69).

Moneyyn tulkinnat vaikuttivat laajasti myös oppikirjoihin, kuten Ian Robertsonin teokseen *Sociology* (1977) sekä Robert Kolodnyyn sekä William Mastersin ja Virginia Johnsonin teokseen *Textbook of*

Sexual Medicine (1979), joissa tapausta pidettiin todisteena sukupuoli-identiteetin plastisuudesta ja sosiaalisen oppimisen merkityksestä (Colapinto 2000, 70). Myöhemmin tulivat mukaan transaktivistiryhmät, jotka osana WOKE:n intersektionaalisuussäännöstöä ovat onnistuneet valtavirtaistamaan transideologian ja aikaansaamaan translain myös Suomeen.

4.1. Sosiaalinen sukupuoli

Englanninkielisissä lähteissä termit *sex* ja *gender* ovat kuvanneet miesten ja naisten eroja jo 1300-luvulta lähtien, mutta 1960-luvulta alkaen *gender* vakiintui neutraalimpana käsitteenä, joka mahdollisti sukupuolen sosiaalisen ja kulttuurisen tarkastelun. Käsite pohjautuu 1950–1970-lukujen antropologisiin ja psykologisiin teorioihin, joissa sosiaalinen sukupuoli erotettiin biologisesta. Margaret Mead toi esiin kulttuuristen sukupuolikäsitysten rajoittavuuden, ja 1950-luvun psykolääketieteessä *gender* otettiin käyttöön kuvaamaan käyttäytymisen sukupuolieroja, erityisesti intersukupuolisuutta koskevissa tutkimuksissa. John Money erotti ensimmäisenä biologisen ja psykologisen sukupuolen sekä loi käsitteen *gender role* eli sukupuolirooli, jolla hän kuvasi yksilön tapaa ilmaista sukupuoltaan yhteiskunnan odotusten mukaisesti. Robert Stoller laajensi käsitettä tutkiessaan transsukupuolisuutta ja korosti, että nämä ilmiöt eivät johdu biologisesta sukupuolesta, vaan varhaisen äitisuhteen psykologisesta dynamiikasta. Jo aiemmin, vuonna 1949, David Cauldwell käytti termiä *transsukupuolisuus* kuvaamaan ihmisiä, joiden sukupuoli-identiteetti poikkeaa syntymäsuupuolesta. Cauldwellin mukaan transsukupuolisuus oli hoidettavissa oleva mielenterveysongelma, jonka juuret olivat epäsuotuisassa lapsuudessa. Tätä ennen transsukupuolisuutta kuvattiin käsitteellä *psykologinen hermafrodismi*, jota käytti Krafft-Ebing teoksessaan *Psychopathia sexualis* (1886).

1960–70-lukujen feministit (kuten Kate Millett, Germaine Greer, Ann Oakley ja Nancy Chodorow) ottivat Moneyn ja Stollerin jaottelun käyttöönsä sellaisenaan. He halusivat osoittaa, että miesten valta-asema ei perustu biologiaan, vaan sosiaalisiin ja kulttuurisiin tekijöihin, kuten kasvatukseen ja mediaan. Feministien mukaan naisten alistettu asema on seurausta muokattavissa olevista sosiaalisista rakenteista, ei luonnonlaista. Termi *gender* vakiinnutettiin aluksi viittaamaan ensisijaisesti mentaalisiin ja käyttäytymiseen liittyviin piirteisiin, ja tämän jälkeen esitettiin, että näin määritelty *gender* on sosiokulttuuristen tekijöiden tuote. Näin ollen sosiaalisten käytäntöjen muuttaminen voi poistaa epätasa-arvon. Ydinajatus oli, että biologia ei yksin määrää sukupuolirooleja – niitä muovaavat myös yhteiskunta ja kasvatusta, ja siksi niitä voidaan myös muuttaa. Vaikka *gender* nähtiin sosiaalisesti muotoutuneena, itse biologista jakoa kahteen

sukupuoleen ei kyseenalaistettu. Tämä jako otettiin annettuna "luonnollisena" pohjana selityksille. (Heinämaa 2008, 16.)

Varhaiset feministit selittivät sukupuolen kausaalisesti: biologinen keho nähtiin raakamateriaalina, jota kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät muovaavat sukupuoleksi. Judith Butler haastoi tämän mallin esittämällä, ettei biologinen sukupuoli ole kulttuurin edeltäjä vaan sen tuote. Sukupuoli ei hänen mukaansa synny ulkoisten syiden vaikutuksesta, vaan jatkuvassa toistossa tapahtuvan performatiivisen toiminnan kautta. Teoksessaan *Bodies That Matter* Butler purkaa jaon kehon ja kulttuurin välillä ja korostaa, että keho ja sukupuoli syntyvät samanaikaisesti kulttuurisissa käytännöissä, ei toistensa seurauksina.

4.2. Hankala sukupuoli

Realistisen lähestymistavan mukaan ihmiset eroavat toisistaan sukupuolisesti ja sukupuolijako on olemassa ajattelutavoissamme, koska tuo ero on todellinen tosiasia. Vaikutusvaltaisina feministinen gender-teoreetikko Judith Butler esitti kirjassaan *Hankala sukupuoli (Gender Trouble, 1990)*, että sukupuolta ei pidä nähdä luonnollisesti olemassa olevana vaan tehtynä ilmiönä. Vauvojen sukupuolta ei todeta, vaan lääkärit *tekevät* vastasyntyneistä mies- tai naispuolisia, kun he nimeävät lapset tytöiksi ja pojiksi, myöhemmin miehiksi ja naisiksi, jotka omaksuvat heille sukupuolitettun roolin mukaisen performanssin. Se, mitä lääketieteen ammattilaiset tekevät kirjatessaan vastasyntyneen sukupuolen, ei ole observationaalista, vaan 'performatiivista'. Performatiivinen esitystapa on sellainen, joka muuttaa sosiaalista todellisuutta. Ja lääkärit voivat tietenkin myös erehtyä luokitteluisaan. (Butler 2006 [1990], 200; Joyce 2022, 66.) Siispä ”biologisesti sukupuolitettut kehot voivat tuottaa monia erilaisia sosiaalisia sukupuolia” (Butler 2006, 195). Niitä tuotetaan vahvistamalla sukupuolistereotyyppioita: tulkitsemalla performansseissa omaksutun identiteetin pukeutumista, liikehtimistä, ilmeitä, eleitä ja puhetapoja. Sukupuolesta tulee kulttuurisruumiillista toimintaa, joka vaatii uuden sanaston (Butler 2006, 196). Mutta mitä näillä uusilla sukupuolilla sitten tehdään?

Michel Foucault'n ja poststrukturalistien leirin vaikutteiden myötä anglo-amerikkalaiset feministit kyseenalaistivat 1990-luvulla vanhan *sex/gender*-erottelun (Salomäki 2011, 231). Käytännöllisen postmodernismin mukaan objektiivisuus on essentiaalisesti mahdotonta. Logiikka ja järki eivät ole tavoiteltavia ideaaleja, vaan pyrkimys on paljastaa sortavia rakenteita. Sorto on tuotu olevaksi diskursseissa ja kieli jakaa todellisuutta, ei kuvaa sitä. Tasa-arvoa ei tavoitella muuttamalla epäoikeudenmukaisia lakeja, vaan ”ongelmallistamalla” sorrettujen ryhmien määritelmät ja

purkamalla binaariset sortavat rakenteet (järki/tunne, mies/nainen). (Joyce 2022, 61.) Judith Butlerin mukaan myös biologinen sukupuoli on sosiaalisesti konstruoitu mukaan lukien kaiken sen, mitä tiedetään lisääntymisen mekanismeista ja evoluutiohistoriasta (Joyce 2022, 65).

Butlerin ydintavoite oli sukupuolen häivyttäminen: mies ja nainen, avioliitto ja perhe, isä ja äiti, seksuaalisuus ja hedelmällisyys sekä heteroseksuaalisuus oli hänen mielestään normatiivisina käsitteinä tuhottava. Kansankielellä: kaikki normaali oli tuhottava. (Ahvio 2013, 59.) Butlerin mukaan tarvitsemme uudenlaista sukupuolittavaa valtaa vastustavaa sanastoa. Kun normatiiviset jaot pilkataan naurunalaisiksi, voidaan paljastaa niiden luonnottomuus ja luonnollistettu luonne. Kun päästään eroon nykyisistä käsitteellisistä viitekehyksistä, ei silloin ole enää miehiä eikä naisia. Tärkeä ensiaskel on tuoda biologinen sukupuoli näkyviin sosiaalisena eikä fysiologisena kategoriana. (Butler 2006, 232–233.)

1970-luvun feministiset kieliteoriat korostivat kielen merkitystä naisten alistaisuuden ylläpitäjänä, ja 1990-luvulla näkökulma laajeni sukupuolen moninaisuuteen ja performatiivisuuteen, jossa sukupuolta tarkasteltiin toimintana eikä pysyvänä ominaisuutena. Samalla poliittinen korrektius vakiintui liikkeeksi, joka pyrki purkamaan syrjiviä rakenteita yhteiskunnassa ja akatemiassa kielellisten uudistusten avulla: kritisoimalla sanakirjojen seksismiä, luomalla sukupuolineutraaleja termejä ja ottamalla käyttöön puhekoodit vähemmistöjen suojelemiseksi. Taustalla vaikutti ajatus, että kieli ei vain kuvaa todellisuutta vaan myös muokkaa sitä ja kytkeytyy valtaan, kuten Michel Foucault on todennut. Se, joka on vallassa, määrää sanojen merkitykset. Ja aina, kun on puhe totuudesta, on puhe vallasta. (Le Bihan-Colleran 2020.)

4.3. Koettu sukupuoli

Robert Stollerin (1968) teos *Sex & Gender* ei käsitellyt valtapoliittisia suhteita, vaan psykologisia poikkeamia kuten transseksuaalisuutta ja transvestismiä. Stoller pyrki osoittamaan, etteivät tällaiset poikkeavat käyttäytymismuodot johtuneet pelkästään yksilöiden biologisista ominaisuuksista. Biologisten komponenttien ulkopuolelle jäi joukko tunteita, ajatuksia, fantasioita ja käytöstapoja, jotka liittyivät kumpaankin sukupuoleen ilman primaaria biologista konnotaatiota. Näihin psykologisiin ilmiöihin Stoller viittasi käsitteellä *gender*. Jokapäiväisessä elämässä sukupuolen käsitteet (*sex/gender*) ovat erottamattomasti sidoksissa toisiinsa, mutta ne eivät ole synonyymejä: Teoksessaan Stoller esitteli termin *sukupuoli-identiteetti* (engl. *gender identity*) selittääkseen, miksi jotkut ihmiset tunsivat syntyneensä väärään kehoon. (Green 2010, 1457; Salomäki 2011, 288; Stoller 1968, 10.) Sukupuoli-identiteetin ytimen, sisäisen ja muuttumattoman tunteen kuulumisesta

jompaankumpaan sukupuoleen, muodostavat: 1) biologiset ja hormonaaliset vaikutukset; 2) sukupuoli syntyessä; 3) ympäristölliset ja psykologiset vaikutukset, tärkeimpänä varhaisen äiti – lapsi -suhteen dynamiikka ja pikkulapsen kuvitteelliset peilailuvaiheen identifikaatiot. Psykologisiin vaikutuksiin lukeutuvat myös vanhempien, sisarusten ja vertaisten asenteet lapsen sukupuoliroolia kohtaan. Stollerin mukaan uhat, jotka kohdistuvat sukupuoli-identiteetin ytimeen ovat kuin uhat minätunteen ydintä (engl. *sense of self*) vastaan, jolloin tuloksena voi olla *false self*-rakenne ja perversioina tunnettujen defenssien muodostuminen. (Green 2010, 1458.) Ääripäässään false self ”jähmettyy ikään kuin todelliseksi ja tämä on se, jota pyritään ajattelemaan todellisena persoonana” (Winnicott 1965,142).

Mutta mitä aikuinen biologinen mies voi tarkoittaa sanoessaan kokevansa itsensä naiseksi, vaikka hänellä ei ole ollut naisen biologiala eikä siihen liittyvää kokemusta? Stoller selittää tämän eroottisella kiinnostuksella. Kehityksen myötä sukupuoli-identiteetti tulee monimutkaisemmaksi niin, että ”mies ei ehkä koe itseään pelkästään miespuoliseksi, vaan myös maskuliiniseksi mieheksi... joka fantasioi olevansa nainen” (Stoller 1968, 10). Mies, joka kokee olevansa feminiininen harrastaessaan ristiinpukeutumista, kiihottuu siitä tietoisuudesta, että onkin todellisuudessa mies. Tälle perversiolle on oleellista kaksi sukupuoli-identiteetin aspektia. Se, että olen feminiininen ja aiempi ydinidentiteetti, että olen (siitä huolimatta) miespuolinen. (Stoller 1968, 40.) Eräät potilaista kertoivat, että heistä olisi häpeällistä olla nainen ja että se kiihotti heitä. Naiseksi pukeutuminen tai asut eivät olleet tällaisten miesten affektioiden todellinen objekti, vaan vaatteet elävöittivät objektin, nimittäin itsensä naisen hahmossa. Tämä seksuaalinen halu tunnetaan nimellä ’autogynefilia’, joka tarkoittaa itsensä rakastamista naisena. (Joyce 2022, 38-39, 42.) John Moneyn mukaan se, mikä jonkun teki mieheksi tai naiseksi ei ollut heidän ruumiinsa, vaan minkä stereotyyppisen sukupuoliroolin he olivat omaksuneet. Pojat ja miehet olivat niitä, joille oli opetettu stereotyyppistä maskuliinisuutta ja kasvatettu aktiivisiksi, ulospäin suuntautuneiksi ja dominoiviksi. Mutta joskus sosialisatio saattoi epäonnistua. Henkilö saattoi varttua sukupuolelleen epätyypillisenä ja ehkä omaksua vastakkaisen sukupuolen roolin. Tällaisissa tapauksissa oli suositeltavaa korjata ruumis niin, että henkilö voisi sopia jälleen ’luonnolliseen’ asiaan eli vastakkaisen sukupuolen jäseneksi. (Joyce 2022, 21.)

Vuonna 2015 julkaistussa psykiatrian DSM-5-tautiluokituksessa loukkaavaksi koettu sukupuoli-identiteetin häiriö muotoiltiin uudelleen sukupuolidysforiaksi. Siihen saakka tarjotut psykiatriset eheytyshoidot kiellettiin ihmisoikeuksien vastaisina ainakin Norjassa ja Espanjassa. Nykyisin

koetun ja fyysisen sukupuolen välisen ristiriidan aiheuttamaa kärsimystä lievitetään ruumiillisin korjaushoidoin. Tämä on fantasian voitto todellisuudesta (Telegraph 15.7.2002).

Stoller esitti teoksessaan *Sex & Gender*, että sukupuolenvaihdosten pitäisi rajoittua vain niihin miehiin, jotka olivat jo lapsuudessaan olleet hyvin feminiinisiä eivätkä koskaan olleet hyväksyneet miehen roolia eivätkä saaneet mielihyvää peniksestään. Näitä Stoller kutsui ”aidoiksi transseksuaaleiksi” (engl. *true transsexuals*)³. Joillakin ihmisillä sukupuoliahdistus on niin voimakas, että tällainen psykiatrinen kysymys on ratkaistava yksilöllisesti psykiatrin ohjauksessa (Puolimatka 2022). (Stoller 1968, 251.) *Transsukupuolisuuden* (engl. *transgender*) käsitteen popularisoi puolestaan transvestiitti Virginia Price. Transsukupuolinen mies on joku, joka itse-identifioituu mieheksi, mutta oli nimetty syntymäsukupuoleltaan naiseksi ja *vice versa*. Prince kuvasi transvestiittisuuden (ristiinpukeutumisen) ilmauksena olennaisesta sisäisestä sukupuolesta sen sijaan, että kyseessä olisi seksuaalinen kohdehäiriö tai joidenkin asiaan vihkiytyneiden herrojen eroottinen harrastus. (Puolimatka 2019, 152.)

4.4. Sukupuolidysforia

Sukupuolidysforia tarkoittaa ahdistusta, joka syntyy, kun henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa biologista sukupuolta. Transsukupuolisuus viittaa yleensä identifioitumiseen vastakkaiseen sukupuoleen, mutta nykyisin tunnistetaan myös monia muita sukupuoli-identiteettejä⁴. Identiteetin selkeää biologista perustaa (geneettistä, hormonaalista tai aivorakenteellista) ei ole pystytty osoittamaan. Nuorisopsykiatrian professori Riittakerttu Kaltialan (2023) mukaan politisoituminen näkyy tässä niin, että ei saa ajatella, että eri identiteetit olisivat häiriöitä, mutta niihin täytyy kuitenkin saada hoitoa. Transsukupuolisuutta ei ajatella sairautena, vaan moniaisuutena, mutta silti

³ Stollerin mukaan keskeinen psykodynaaminen prosessi tässä on pojan liiallinen samaistuminen äitiin. Kun lapsi ei saa vahvistusta omalle identiteetilleen, hän lainaa sen ulkopuolelta. Äiti kohtelee lasta ikään kuin tämä olisi osa hänen kehoaan, mikä hämärtää lapsen kokemusta omista ruumiillisista rajoistaan; intiimi fyysinen läheisyys, myös alastomien kehojen kontakti, vahvistaa tätä sulautunutta suhdetta, ja Stoller kuvaa poikia äitiensä ”feminisoituina falloksina” (Stoller 1968, 120). Lapselle äärimmäisen tyydyttävä ja kohdunsisäistä olotilaa muistuttava hoivasuhde ei ole poikkeava varhaislapsuudessa, mutta sen jatkuminen neljän–viiden vuoden ikään asti johtaa kehitykselliseen vääristymään, jossa lasta ei kasvatuksellisesti rajoiteta. Stoller korostaa, ettei kokemus kuulumisesta ”väärään sukupuoleen” ole harhakuvitelma tai hallusinaatio, sillä se ei perustu traumaan tai defensiiviseen fantasiaan, vaan pitkäkestoiseen, tyydyttävään altistumiseen äidin keholle ja asenteille sekä vanhempien puuttumattomuuteen pojan naisellisuuden kokemukseen. (Stoller 1968, 120-123.)

⁴ Sukupuoli-identiteettejä (Freudin libidopohjaisia persoonallisuustyypppejä) kuvataan nykyään käsitteillä kuten *cis*, *muunsukupuolinen*, *genderfluid* ja erilaiset ”-flux”-termien muodot, jotka kuvaavat sitä, että sukupuolikokemus voi vaihdella tai olla liukuva. ”*Questioning*” tarkoittaa, että oma identiteetti on vielä pohdinnassa. *Demiseksuaali* kokee seksuaalista vetovoimaa vasta, kun välille syntyy vahva tunneside ja tunne turvallisuudesta. Tämänkaltaisen toimintatapa, että harrastaa seksiä vain ihmisen kanssa josta tykkää, on kuitenkin käsittääkseni hyvin normaali tapa toimia. Se ei ole merkki siitä, että kuuluu seksuaalivähemmistöön.

sitä hoidetaan kuitenkin julkisessa terveydenhuollossa. Aiemmin oletettiin, että hoitoon hakeutijat olisivat pääasiassa biologisia poikia, mutta nykyisin yli 85 % läheteistä koskee biologisia tyttöjä, mikä näkyy myös muissa länsimaissa - erityisesti niiden tyttöjen joukossa, jotka eivät koe olevansa tyttöjä, mutta eivät välttämättä koe olevansa poikia tai miehiä. Lisäksi tutkimuksissa on havaittu, että autismitieteen piirteet ovat sukupuolidysforiaa kokevilla nuorilla selvästi yleisempiä kuin väestössä keskimäärin.

Yksi selitysmalli tälle ilmiölle liittyy Simon Baron-Cohenin kehittämään teoriaan, jonka mukaan keskushermoston toiminta voidaan jäsentää kahdelle ulottuvuudelle: systematisoivaan ja empatisoivaan. Teorian mukaan miehet suuntautuvat keskimäärin enemmän systematisointiin ja naiset empatiaan. Teorian mukaan autismissa empatisoiva puoli on minimissään ja aivot toimivat äärimmäisen systematisoivasti (engl. *extreme male brain*). Tämähän olisi hyvä selitys sille, miksi identiteetiltään maskuliinisilla biologisilla tytöillä on enemmän autismia. Biologisiin poikiin, joilla on sukupuoli-identiteettistä ja autismia, äärimmäiset miesaivot -teoria ei sovi lainkaan. Autistiset pojat pitävät pehmeistä, värikkäistä ja ihanista asioista, joista tytöt yleensä pitävät enemmän. (Kaltiala 2023.)

Eevariitta Kaltiala kertoo, että autismin kirjon lapsilla voi olla tavallista vaikeampaa hahmottaa ympäröivää maailmaa ja liittyä muiden lasten seuraan. Tämä koskee erityisesti lapsia, jotka eivät helposti sovi tiettyihin roolituksiin. Jos lapsi kokee jäävänsä ulkopuolelle tai tulee kiusatuksi, hän voi alkaa etsiä selitystä sille, miksi on erilainen. Tässä ajassa sukupuoli tarjoutuu selityksenä. Lopullista syytä ei tiedetä, Kaltiala sanoo.

Ihmisen geeniperimä muuttuu hitaasti, eikä ihmisen evoluutio ole muuttunut merkittävästi viimeisen 50 vuoden aikana. Sateenkaarivähemmistöön kuuluvien määrä on kasvanut jokaisessa sukupolvessa, ja esimerkiksi transsukupuolisuus on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana niin nopeasti, ettei sitä voida selittää geeniperimän muutoksella. Teini-iässä ihmisellä on lähtökohtaisesti jossain määrin identiteetti hetkellisesti hukassa. Aiemmin tällaiset vaiheet ohitettiin ajan myötä, mutta nykyisin pyritään tekemään varhaisessa vaiheessa päätöksiä, jotka vaikuttavat esimerkiksi hormonitoimintaan ja aivokemiaan – jopa pysyvästi. Sen sijaan, että annettaisiin tilaa kehitykselle, identiteetti pyritään lukitsemaan nopeasti. Oma käsitykseni on, että kyse ei välttämättä ole aidosta sairaudesta, vaan sosiaalisesti tarttuvasta ilmiöstä. Tämä on kuin nykyajan syömishäiriö – ilmiö, joka liittyy herkässä iässä olevien nuorten oireiluun. Yli 80 % kehodysforiasta kärsivistä nuorista toipuu ilman hoitoa murrosiän myötä.

Sosiaalisen median nimimerkki Sametti kertoo olevansa sukupuolenkorjauksen läpikäynyt nainen, joka koki lapsesta asti epämukavuutta naiseutensa kanssa ja korjasi sukupuolensa mieheksi. Myöhemmin hänelle on diagnosoitu dissosiaatiohäiriö, ja hänen mukaansa dissosiaatio on yleistä sekä sukupuolenkorjausta katuvilla että siihen tyytyväisillä. Detransitioituneiden kertomusten perusteella dissosiaatiohäiriön oireita on usein tulkittu sukupuolidysforiaksi. Sametti korostaa, että dissosiaatio on usein keskeinen transkokemuksen edellytys, ja kertoo itsekin kokeneensa ruumiista irtautumisen tunteita. Dissosiaatio liittyy usein varhaiseen, pitkäaikaiseen traumatisoitumiseen, erityisesti kiintymyssuhteiden häiriöihin. Trauma voi johtaa persoonallisuuden jakautumiseen, jossa osa elää normaalia elämää ja osa kantaa traumaattisia kokemuksia. Tämä näkyy usein kahden pääosan kautta: näennäisesti normaali osa välttää traumaattisia muistoja, kun taas emotionaalinen osa aktivoituu traumaattisten muistutusten eli triggerien vaikutuksesta. Esimerkiksi joillekin transsukupuolisille oma biologinen sukupuoli voi toimia tällaisena triggerinä, aiheuttaen ahdistusta ja torjunnan tunteita. (Samettiorkidea 2024.)

4.5. Sukupuolidystopia

Seksuaalisen vapauden mahdollisia hajottavia vaikutuksia on havainnollistettu tarkastelemalla englantilaisen feministin Mary Wollstonecraftin (1759–1797) ja anarkistifilosofi William Godwinin (1756–1836) elämänvaiheita. Heidän tyttärensä Mary Shelley tuli myöhemmin tunnetuksi romaanistaan *Frankenstein*, jossa kuvataan tohtori Frankensteinin luomaa onnetonta ja turvatonta olentoa. Filosofin Jukka Hankamäki (2015, 194) on tulkinnut teosta ironisena kuvauksena siitä, mitä anarkismin ja feminismin yhdistelmästä voi seurata. Wollstonecraftia onkin pidetty Emma Goldmanin ohella anarkofeminismin varhaisena esikuvana, joka yhdisti anarkistisen ajattelun ja naisten vapautuksen. (Puolimatka 2017, 84.)

Wollstonecraft julkaisi vuonna 1792 teoksen *Naisten oikeuksien puolustus*, jossa hän vaati naisille samat järkeen perustuvat oikeudet kuin miehille. Samana vuonna hän matkusti Pariisiin vallankumouksen arvojen innoittamana ja aloitti suhteen Gilbert Imlayn kanssa toteuttaen vapaan rakkauden ihannetta. Suhde johti raskauteen, mutta Imlay hylkäsi hänet, mikä ajoi Wollstonecraftin syvään epätoivoon ja itsemurhayritykseen. Myöhemmin hän aloitti suhteen William Godwinin kanssa ja meni tämän kanssa naimisiin toisen tyttärensä syntymän vuoksi. Wollstonecraft kuitenkin kuoli vuonna 1797 synnytyksen jälkeisiin komplikaatioihin pian Mary Shelleyyn syntymän jälkeen. (Hankamäki 2015, 192–193; Puolimatka 2017, 84–86.)

Godwin jäi tämän jälkeen yksinhuoltajaksi ja avioitui uudelleen kasvattaakseen Maryn ja tämän sisarpuolen Fannyn. Teini-ikäisenä Mary rakastui naimisissa olevaan runoilija Percy Shelleyyn, joka oli omaksunut Godwinin vapaan rakkauden aatteet. Mary ja Percy pakenivat yhdessä Ranskaan, ja Mary tuli pian raskaaksi. Ensimmäinen lapsi kuoli, mutta kaksi seuraavaa jäi henkiin. Vuonna 1816 Percyn vaimo Harriet teki itsemurhan, minkä jälkeen Mary ja Percy avioituivat. Perhettä varjostivat kuitenkin useat tragediat: Maryn sisarpuoli Fanny teki myöhemmin itsemurhan ja Percy Shelley hukkuu vuonna 1822. Percyn alkuperäisenä ajatuksena oli ollut elää usean naisen kanssa samanaikaisesti, mukaan lukien vaimonsa, Mary ja tämän sisarpuoli Claire. (Puolimatka 2017, 87.)

Mary Shelley koki Harriet Shelley'n itsemurhan painavana syyllisyytenä koko elämänsä ajan. Hän näki läheltä, kuinka perhesuhteiden hajoaminen johti inhimillisiin tragedioihin, ja alkoi korostaa kiintymyssuhteiden merkitystä yksilölle ja yhteiskunnalle. Romaanissaan *Frankenstein* hän yhdisti vanhempiansa yhteiskunnalliset ja moraaliset aatteet luonnontieteisiin ja kauhukirjallisuuteen. Myös hänen sisarpuolensa Claire arvosteli vapaan rakkauden ihanteita edustaneiden miesten — kuten Percy Shelley'n ja lordi Byronin — itsekkyyttä ja julmuutta. Claire menetti synnyttämänsä lapsen Byronille, ja Byron luovutti lapsen nunnaluostariin; lapsi kuoli siellä viisivuotiaana. Puolimatkan mukaan syyllisyyden kokemus voi johtaa siihen, että ihminen muokkaa moraalikäsitteisiään oikeuttaakseen oman itsekkyytensä, mikä voi pitkällä aikavälillä rapauttaa perhearvoja ja heikentää kulttuurin elinvoimaa. (Hankamäki 2015, 193; Puolimatka 2017, 89.)

5. LOPUKSI

Biologinen ydinperhe on historian kuluessa selviytynyt monimuotoisista kulttuurisista valintapaineista, sillä biologinen sukupuoli ei ole retorisen määrittelykamppailun vaan miljoonien vuosien evoluution tulos. Evoluutio on tuottanut lisääntymiseen liittyen joukon psykologisia mekanismeja, jotka saavat aikaan joitakin tärkeitä eroja miesten ja naisten välillä. Evoluutio on rakentanut meidät lisääntymiskoneiksi, ja vietit on viritetty havaitsemaan mahdollinen geneettisesti yhteensopiva (lisääntymis)kumppani. Naisten ja miesten väliset eroavuudet täydentävät toisiaan ja luovat perustan perhe-elämälle ja lasten kasvatukselle. Pariutumismenestys ja parittelufrekvenssi ovat suurimmillaan, kun sukupuolten mieltymykset kohtaavat ja yksilöt voivat toimia pariutumisessa luontaisten taipumustensa mukaisesti. Kotitöitä tekevä mies ei ole naisten silmissä puoleensavetävä, ja evoluutiopsykologian näkökulmasta miehet suosivat tyypillisesti naisia, jotka viestittävät olevansa hedelmällisiä ja biologisesti kelpoisia yksilöitä vastaamaan tulevan lapsensa

vaistomaisiin tarpeisiin. Sukupuoli-stereotyyppien muuttaminen on vaikeaa, ellei mahdotonta, sillä sukupuolille tyypillisen käyttäytymisen juuret ovat syvällä biologiassa. Ei liioin ole järkiperusteita asettaa ihmisen vaihtelevia kokemuksia ja tunteita sukupuolen perustaksi eikä ole perusteltua järjestää yhteiskuntaa näiden vaihtelevien tunteiden pohjalta.

Suurelle ihmisten enemmistölle heidän sukupuolensa on itsestään selvä. Eikä yhteiskunnassa ole koettu äkillistä dramaattista kasvua niiden ihmisten määrässä, joiden sukupuoli olisi anatomisesti tulkinnanvarainen. Läntisessä maailmassa on koettu sellaisten ihmisten määrän kasvu, jotka ovat yksiselitteisesti yhtä sukupuolta mutta väittävät identifioituneensa vastakkaiseen sukupuoleen tai joksikin muuksi kuin mieheksi tai naiseksi. (Wright 9.4.2023.)

Sukupuolijako ei ole mikään keinotekoinen keksintö vaan luonnon sanelema tosiasia. Se ei muutu miksiäkään, vaikka ihminen kokisi mitä tahansa. Mistä voi tietää, että kokee itsensä naiseksi, kun ei ole koskaan elänyt biologisena naisena? Kun ei ole lähtökohtaisesti ollut naisen biologiaa eikä siihen liittyvää kokemusta? Kuten Puolimatka sanoo, hormonihoidoilla ja leikkauksilla voidaan saada korkeintaan joitakin kosmeettisia muutoksia, ne voivat tuottaa feminisoituja miehiä tai maskulinisoituja naisia. Eläminen ikään kuin olisi nainen ei ole sama kuin olla nainen. Identiteetin käsitteen syvin olemus on varmaankin siinä, mitä henkilö oikeasti on, ei se, mitä hän kuvittelee tai toivoo olevansa. Ainoa asia, joka itse-identifioituvilla naisilla on yhteistä, on se, että he ovat miehiä (Joyce 2022, 137).

Ongelmallista on lisäksi se, miksi kaikista mahdollisista antropologisista ulottuvuuksista vain sukupuoli olisi itsemääräämisoikeuteni käskettävissä ja määriteltävissä? Eikö minulla ole ihmisoikeus myös määrätä esimerkiksi pituuteni, painoni, rotuni, syntymäpaikkani ja ikäni? Lajienvälisyyskin on kokemusasiasia, kuten dosentti Juha Ahvio muistuttaa blogikirjoituksessaan 18.11.2017. Jos joku sanoo olevansa vaikkapa dinosaurus, niin onko hän sitten se? Aitokin kokemus voi olla virheellinen, jos sen sisältö ei vastaa todellisuutta.

Olisiko mielekkäämpää sanoa, että on monta tapaa tulla mieheksi ja naiseksi kuin että sukupuolia on useita. Vanhastaan psykologiassa on puhuttu erilaisista temperamenteista ja persoonallisuuksista. Komosen (2020) mukaan myös luonnossa on monta tapaa tulla koiraaksi tai naaraaksi. Asiaan liittyen lainaan lastenpsykiatri Jari Sinkkosta (2017): ”Jos tytär haluaa leikkiä kuormureilla ja olla johtajana, niin olkoon. Jos poika ei tykkää rajuisista leikeistä, vaan on herkkä, niin olkoon. Mutta ei siltä pojalta tarvitse pippeliä viedä, eikä tytöltä pimppiä. Kyllä heillä anatominen sukupuoli on.” Lapsille tulisikin kertoa, että he ovat hyviä sellaisena kuin ovat.

Evoluution tuloksena ihmiset tunnistavat omilla silmillään hyvin tarkasti miehen ja naisen, vaikka nämä olisivat pukeutuneet vastakkaisen sukupuolen vaatteisiin. Miesten ja naisten kasvot ovat rakenteeltaan ja ilmiänsultaan erilaiset, ja sukupuolen tunnistaminen kasvoista on lähes täydellinen, vaikka kasvokuvista olisi poistettu meikki, korut ja hiukset, joiden tyyli voisi viitata sukupuoleen. (Joyce 2022, 68; Nummenmaa 2019, 177.) Samoin tiedämme välittömästi, ilman määritelmiä ja pohdintaa, mitä tarkoitetaan sanoilla mies ja nainen – eikä se ole sosiaalinen sukupuoli, mitä näillä sanoilla tarkoitetaan. Sukupuolella on nykyään aiempaa vähemmän merkitystä – ja silloin kun on, se on biologinen sukupuoli, joka jotakin merkitsee. Sosiaalinen sukupuoli on järkevintä ymmärtää alkuperäisessä tarkoituksessaan vain teoreettisena työkaluna tai analyttisenä suurena tutkittaessa, miten biologiset ja psykologiset tekijät kietoutuvat yhteen.

LÄHTEET

- Ahvio, J. 2013. *Miten tähän on tultu? Seksuaalivallankumouksen kulttuurimarxilaiset juuret*. Helsinki: Kuva ja Sana.
- Bettelheim B. 1967. *The Empty Fortress*. New York: Free Press.
- Blurton Jones, N. 1972. Comparative Aspects of Mother-Child Contact. Teoksessa *Blurton Jones, N. (ed.) Ethnological Studies of Child Behaviour*. Cambridge: University Press.
- Blurton Jones, N. (Ed.). 1972. *Ethnological studies of child behaviour*. London: Cambridge University Press.
- Buss, D. M. 1995. Psychological Sex Differences: Origins through sexual selection. *American Psychologist*, 50 (3), 164-169.
- Buss, D. M. 2005. (toim.) *The Handbook of Evolutionary Psychology*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Butler, J. 2006 [1990]. *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Colapinto, J. 2000. *As mature made him. The boy who was raised as a girl*. New York: Harper Collins.
- Feinberg, R. 1988. *Margaret Mead and Samoa: Coming of Age in Fact and Fiction*. *American Anthropologist*, 90(3), 656–663.
- Freeman, D. 1983. *Margaret Mead and Samoa. The Making and Unmaking an Anthropological Myth*. Canberra: Globe Press Pty Ltd.
- Freud, S. 1971 [1905]. *Seksuaaliteoria*. Suom. Erkki Puranen. Jyväskylä: Gummerus.
- Freud, S. 2001 [1910]. *Leonardo Da Vinci. A Memory of His Childhood*. London & New York: Routledge.
- Green, R. 2010. Robert Stoller's Sex and Gender: 40 Years On. *Arch Sex Behav* (2010) 39:1457–1465
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10508-010-9665-5>
- Hakanen, A. 1993. *Objektisuhteiden merkitys yksilön kehityksessä*. Turku: Painosalama.
- Hankamäki, J. 2015. *Filosofia räjähti, tulevaisuus palaa. Vähä katekismus filosofiselle anarkistille. Toinen ajantasaistettu painos*. Helsinki: Books on Demand GmbH
- Harlow, H. 1958. *The Nature of Love*. *American Psychologist* 13: 673-685
- Heinämaa, S. 2008. *What is a woman? Butler and Beauvoir on the foundations of sexual difference*. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy*, 12(1), 20–39.
- Hobson, P. 2002. *The Cradle of Thought. Exploring the Origins of Thinking*. Pan Books: Essex.
- Holmes, J. 1993. *John Bowlby & Attachment Theory*. London and New York: Routledge.
- Joyce, H. 2022. *Trans. Gender Identity and the New Battle for Women's Rights*. England: A One World Book.
- Kiviniemi, E. (toim.) 1983. *Ehyeksi ihmiseksi*. WSOY.
- Kivivuori, J. 2003. *Paha tieto: tieteenvastainen ajattelu antiikista uusimpiin kiistoihin*. Helsinki: Nemo.
- Klockars, L. 2011. Seksuaalisuuden olemuksesta. Teoksessa T. Niemi (toim.). *Seksuaalisuuden kohtaloita*. Helsinki: Nuorisopsykoterapia-säätiö.
- Komonen, A. 2020. *Biologinen sukupuoli*. Tieteessä tapahtuu, vol. 38, no. 1, 2020, pp. 47–50
<https://journal.fi/tt/article/view/89802/49063>
- Konner, M. J. 1972. Aspects of the Developmental Ethology of a Foraging People. Teoksessa *Blurton Jones, N. (ed.) Ethnological Studies of Child Behaviour*. Cambridge: University Press.

- Kurkela, K. 2004. Winnicott, raja, luova asenne. *Psykoteraapia* 23 (2): 128-156.
- Le Bihan-Colleran, C. 2020. *Feminist linguistic theories and “political correctness”: Modifying the discourse on women? The ESSE Messenger*, 29(1), 120–132.
- Mahler, M. 1968. *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation: Infantile Psychoses v. 1*. Chatto & Windus.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. 1975. *The psychological birth of the human infant: Symbiosis and individuation*. Basic Books.
- Mead, M. 1928. *Coming of age in Samoa: A psychological study of primitive youth for Western civilization*. William Morrow & Company.
- Mead, M. 1963. *Sukupuoli ja luonne kolmessa primitiivisessä yhteiskunnassa*. Keuruu: Otava.
- Niemi, T. (toim.) 2011. *Seksuaalisuuden kohtaloita*. Helsinki: Nuorisopsykoterapia-säätiö.
- Niemelä, P. & J.-E. Ruth (toim.) 1989. *Ihmisen elämäankaari*. Keuruu: Otava.
- Nummenmaa, L. (2019). *Tunnekartasto: Kuinka tunteet tekevät meistä ihmisiä*. Helsinki: Tammi.
- Pinker, S. 1997. *How the Mind Works*. New York: Norton & Co.
- Puolimatka, T. 2011. *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Puolimatka, T. 2017. *Seksuaalivallankumous. Perheen ja kulttuurin romahdus*. EU: Tapio Puolimatka & Perussanoma.
- Puolimatka, T. 2019. *Sukupuoli muutoksessa*. Tampere: Päivä Osakeyhtiö.
- Rotkirch, A. 2014. Ihmisperhe evoluutiopsykologiassa ja -ekologiassa. Teoksessa Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen, K. (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Tallinna: Gaudeamus.
https://www.researchgate.net/publication/263938601_Ihmisperhe_evoluutiopsykologiassa_ja_-ekologiassa
- Rutter, M. 1979. *Maternal deprivation reassessed*. Middlesex, England: Penguin Books.
- Salomäki, V-M. 2011. *Biologisen sukupuolen rakentaminen. Ruumis ja sosiaalinen sukupuoli antiikista nykypäivään*. Turku: Painosalama Oy. Turun yliopiston julkaisu.
<https://www.utupub.fi/handle/10024/67485>
- Salo, O. & Tuunainen, K. 1996. *Da Capo – alusta uudelleen. Kliininen psykologia*. Hämeenlinna: Karisto.
- Sarmaja, H. 2003. Ihmislajin perheenmuodostuksen evoluutiopsykologinen perusta. *Yhteiskuntapolitiikka* 68, 223-243. <https://www.julkari.fi/handle/10024/101640>
- Schulman, M. 1989. Ihmisen psykologinen syntymä. Teoksessa Niemelä, P. & J.-E. Ruth (toim.) *Ihmisen elämäankaari*. Keuruu: Otava.
- Siltala, P. 1989. Tytön ja pojan seksuaalinen kehitys. Teoksessa Niemelä, P. & J.-E. Ruth (toim.) 1989. *Ihmisen elämäankaari*. Keuruu: Otava.
- Sperling, O. & Arlow, J. 1954. Perversion: Theoretical and Therapeutic Aspects. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 2: 336-345
- Spitz, R. A. (1962). Autoerotism re-examined: The role of early sexual behavior patterns in personality formation. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 17, 283–315.
- Spitz, R. A. 1974 [1965]. Suom. Kati ja Otto Appelqvist. *Elämän ensimmäinen vuosi. Psykoanalyttinen tutkimus objektisuhteiden normaalista ja häiriintyneestä kehityksestä*. Jyväskylä: Gummerus.

- Stoller, R. J. 1968. *Sex and gender: Vol. 1. The development of masculinity and femininity*. New York: Science House.
- Stoller, R. J. 1986a [1979]. *Sexual excitement: Dynamics of Erotic life*. Karnac Books.
- Stoller, R. 1986b [1975]. *Perversion. The Erotic form of Hatred*. London: Routledge.
- Tammisalo, O. 2010. Margaret Meadin lausunnot ristiriitaisia. *Tieteessä tapahtuu* 28 (3): 50-51. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/2750>
- Tooby, J. & Cosmides, L. 2005. Conceptual Foundations of Evolutionary Psychology. Teoksessa Buss, D. (toim.) *The Handbook of Evolutionary Psychology*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Tuomainen, U. 2022. *Elämellistä parinvalintaa: Seksi ja perhe-elämä eläinten maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tustin, F. 1981. *Autistic States in Children*. London: Boston and Henley.
- Töttö, P. 2006. Derek Freeman: totuuden torvi vai myyttien kutoja?. *Tieteessä tapahtuu*, 24(5). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/56647>
- Vicedo, M. 2009. Mothers, Machines, and Morals: Harry Harlow's Work On Primate Love from Lab to Legend. *Journal of History of the Behavioral Sciences*, Vol. 45 (3): 193-218.
- Vicedo, M. 2013. *The Nature & Nurture of Love. From Imprinting to Attachment in Cold War America*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Virtanen, P. 1983. Panssaroitunut ihminen. Teoksessa Kiviniemi, E. (toim.) *Ehyeksi ihmiseksi*. WSOY.
- Vuorinen, R. 2004. *Minän synty ja kehitys*. WSOY: Porvoo.
- Winnicott, D. W. 1965. *The Maturation Processes and The Facilitating Environment*. London: Karnac Books and the Institute of Psycho-Analysis 1990.
- Winnicott, D. W. 1971. *Playing and Reality*. London: Tavistock 1980.
- Wolf, S. 2009. *Sexuality and socialism: History, politics, and theory of LGBT liberation*. Haymarket Books.

Sosiaalinen media/Blogit

- Ahvio, J. (2017, 18.11.). Gender-ideologia tuhoaa lapsemme. Oikea Media. <https://oikeamedia.com/o1-46874>
- Julkisen sanan neuvosto. (2024, 7.2.) 8575/R/23. <https://jsn.fi/paatos/8575-r-23/>
- Naisasialiitto Unioni. (2021, 3.12.). "Esimerkiksi sukupuoli ei määrity kehon perusteella. Jo pientenkin lasten kanssa voi puhua siitä, että joillain tytöillä on pippeli tai pojilla pimppi." [X-julkaisu].
- Ruuhkavuodet. (2023, 24.12.) *Lapsen seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen*. <https://www.ruuhkavuodet.fi/2023/12/24/lapsen-seksuaalisuuden-ja-sukupuoli/>
- Wright, C. (2023, 9.4.). *A biologist explains why sex is binary. Reality's Last Stand*. <https://www.realityslaststand.com/p/a-biologist-explains-why-sex-is-binary>

Uutisartikkelit

Iltalehti. (2025, 5.2.). Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen: Biologeille sukupuolten moninaisuus on empiirinen tosiasia [Verkkoartikkeli ei enää saatavilla].

Ilta-Sanomat. (2017, 14.11.). Jari Sinkkonen ei ymmärrä, miksi lasta ei saisi sanoa tytöksi tai pojaksi: ”Nämä asiat eivät lähde lapsesta”. <https://www.is.fi/perhe/art-2000005448298.html>.

Kansalainen. (2023, 26.8.). Verkkomedia. Saksassa nähdään yhä enemmän lasten seksihuoneita päiväkodeissa. <https://www.kansalainen.fi/saksassa-nahdaan-yha-enemman-lasten-seksihuoneita-paivakodeissa/>

Yleisradio. (2015, 2.4.). *Evoluutiopsykologin arkipäivää Turussa: vihapostia, puhkotut auton renkaat ja maine naistenvihaajana.* <https://yle.fi/a/3-7904484/>.

Telegraph. (2002, 15.7.). The psychiatry of transsexuality.
<https://www.telegraph.co.uk/comment/letters/3579186/The-psychiatry-of-transsexuality.html>

Videot ja podcastit

Kaltiala, E. (2023, 25. tammikuuta). *Transsukupuolisuus ja sukupuolidysforia: Lapset ja nuoret (Puheenaihe, jakso 314)* [Video]. YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=4R3PMDlxXmM>

Puheenaihe. (2025, 23. tammikuuta). *Biologinen sukupuoli – faktat ja myytit (jakso 568)* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=jodIUTK8QIQ>

Puolimatka, T. (2023, 30. kesäkuuta). *Päiväkotilapsille opetusta sukupuolen moninaisuudesta.* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=b-KZh7e5xAQ>

Puolimatka, T. (2022, 27. huhtikuuta). *Oletko mies vai nainen? Uusi translaki, mistä on kysymys?* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=vm7w-XpR_Ls

Samettiorkidea. (2024, 9. joulukuuta). *Mikä dissosiaatiohäiriö on? Miten dissosiaatio liittyy transsukupuolisuuteen keskeisesti?* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Tj5ACE3orEc>